

ZNANJE, STAVOVI I ISKUSTVA SA DJECOM SA SMETNJAMA U RAZVOJU

- Rezultati kvantitativnog istraživanja –

**Sarajevo
Juni, 2013.**

Autori:

Dino Đipa – Voditelj projekta, Prism Research
Salminka Fazlić – Istraživač, Prism Research

► IZJAVA O ZAŠTITI ANONIMNOSTI ISPITANIKA

Prism Research je u skladu sa pravilima i propisima ESOMAR-a i AAPOR-a obavezan štititi anonimnost ispitanika. Sva pitanja-varijable koje sadrže bilo kakve informacije o identitetu ispitanika su uklonjene iz izvještaja i finalne baze podataka. To znači da su odgovori ispitanika fizički odvojeni od podataka koji se odnose na njihov identitet. Svaki namjeren pokušaj da se na bilo koji način dođe do identifikacijskih podataka ispitanika, bilo od strane Klijenta, bilo od strane Prizma istraživanja, ili nekog trećeg lica, biti će smatran ozbiljnim prekršajem, i kao takav će biti tretiran.

SADRŽAJ

SAŽETAK	4
UVOD	5
1 METODOLOGIJA	18
2 ASOCIJACIJE I TERMINOLOGIJA	6
3 SVIJEST O DJECI SA SMETNJAMA U RAZVOJU	24
4 STAVOVI PREMA DJECI SA SMETNJAMA U RAZVOJU	28
5 OBRAZOVANJE DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU	31
6 PORODICA I DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU	35
7 INKLUZIJA DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU U DRUŠTVO	37
8 KANALI KOMUNIKACIJE	45
9 ZAKLJUČCI	47

SAŽETAK

Istraživanje Znanje, stavovi i iskustva sa djecom sa smetnjama u razvoju provedeno je u okviru programa Socijalna zaštita i nadgledanje dječijih prava u BiH. Ovaj program sprovodi agencija Ujedinjenih nacija (UN) – UNICEF BiH (*United Nations Children's Fund in Bosnia and Herzegovina*). Glavna svrha ovog istraživanja jeste da doprinese implementaciji ciljeva četvrte faze inicijative Socijalna zaštita i socijalna inkluzija, te da podrži implementaciju UN Konvencije o pravima osoba sa smetnjama u razvoju, kroz podizanje svijesti i kreiranje pozitivnih stavova prema inkluziji djece sa smetnjama u razvoju.

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju iskustva, stavovi, i mišljenja građana opće populacije BiH, kada je riječ o djeci sa smetnjama u razvoju, njihovom obrazovanju, životu unutar porodice, socijalizaciji, i dr.

Istraživanje je sprovedeno na reprezentativnom uzorku građana od 18 i više godina (N= 1204 sudionika) u BiH. Rezultati istraživanja mogu koristiti raznim vladinim i javnim institucijama, kao i različitim civilnim i privatnim organizacijama čija je misija unapređenje statusa djece i odraslih osoba sa smetnjama u razvoju.

Na osnovu rezultata ovog istraživanja moguće je zaključiti da su građani BiH u velikoj mjeri svjesni toga da su djeca sa smetnjama u razvoju zanemarena, marginalizirana i da se njihova prava ne poštuju, te da ih društvo nedovoljno pomaže i podržava. Ipak, mnogi građani BiH iskazuju određena stereotipna mišljenja i predrasude o djeci sa smetnjama u razvoju, ukazujući na to da je podizanje svijesti o ovoj temi poželjno.

Glavni problem u interpretaciji rezultata ovog istraživanja predstavlja priroda same teme kojom se istraživanje bavi. Generalno, u bh. tradiciji se smatra nepoželjnim i sramotnim smjestiti nemoćne ili bolesne osobe u dom gdje će se drugi ljudi starati o njima, s obzirom na to je institucija porodice u ovoj zemlji jaka, te da se smatra da su roditelji dužni brinuti za svoju djecu, a djeca su dužna kasnije brinuti o roditeljima. Zbog toga, socijalno nepoželjnim odgovorom bi se smatralo sugerisati da djecu sa posebnim potrebama treba institucionalizirati. Stoga je moguće da odgovori na pitanja o ovoj temi ne odražavaju pravu sliku stanja u bh. društvu.

Prema rezultatima ovog istraživanja, građane BiH je potrebno dodatno informisati o djeci sa smetnjama u razvoju – o tome ko su ta djeca, koje su njihove karakteristike i mogućnosti, ukazujući pri tome na njihove sličnosti sa tipičnom djecom. Potrebno je raditi na smanjenju socijalne distance prema ovoj djeci, te na povećanju inkluzije i u kontekstu obrazovanja, ali i inkluzije u društvo općenito. Bh. društvo treba činiti više da se ovoj djeci obezbijede jednake mogućnosti i prava kao ostaloj djeci, uključujući pravo na odgovarajuće obrazovanje koje će maksimalno razviti njihove sposobnosti, te pravo na dostojanstven život. Pored podizanja svijesti o ovoj djeci, potrebno je osvijestiti i probleme sa kojima sa suočavaju njihove porodice, te pružiti odgovarajuću podršku porodicama. Građane je potrebno ohrabriti da se i sami uključe u borbu za prava ove djece. Konačno, pri planiranju kampanje za podizanje svijesti građana o ovim temama najbolje je koristiti domaće TV stanice.

UN agencije će, zajedno sa svojim institucionalnim partnerima u BiH, rezultate ovog istraživanja koristiti za planiranje novih politika za unapređenje statusa djece sa smetnjama u razvoju u BiH, na putu ka efikasnijoj implementaciji UN Konvencije o pravima osoba sa smetnjama u razvoju, te boljem statusu ovih osoba.

UVOD

Prizma istraživanja, agencija za socijalna, medijska i marketinška istraživanja, u dogovoru sa Unicef BiH sprovela je tokom maja i juna 2013. godine istraživanje u BiH, s ciljem prikupljanja podataka o znanju, stavovima i iskustvima građana BiH sa djecom sa smetnjama u razvoju.

Svrha ovog istraživanja jeste da doprinese implementaciji ciljeva četvrte faze inicijative Socijalna zaštita i socijalna inkluzija, te da podrži implementaciju UN Konvencije o pravima osoba sa smetnjama u razvoju, kroz podizanje svijesti i kreiranje pozitivnih stavova prema inkluziji djece sa smetnjama u razvoju. Ciljevi spomenute inicijative su sljedeći: podizanje društvene svijesti, uključujući i nivo porodice, o osobama sa smetnjama u razvoju, i poticanje poštivanja njihovih prava i dostojanstva; borba protiv stereotipa, predrasuda i štetnih praksi povezanih sa ovim osobama; podizanje svijesti o sposobnostima i doprinosima ovih osoba; smanjenje stigmatizacije djece i ljudi sa smetnjama u razvoju i zaštita od diskriminacije; poticanje inkluzije ove djece i mladih u obrazovanju; poticanje pristupačnosti zdravstvenih usluga za ove osobe; posticanje pristupačnosti službi za socijalnu zaštitu za ove osobe i njihove porodice; poticanje učešća djece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica u procesima odlučivanja u zajednici; poticanje pristupa roditelja ove djece, a naročito majki, ekonomskim sredstvima; poboljšanje nacionalnih zakona i politika i njihove implementacije, s ciljem osiguranja inkluzije osoba sa smetnjama u razvoju širom zemlje.

U ovom istraživanju korišteni su standardizirani upitnici. Istraživanje je sprovedeno metodom kompjuterski potpomognutih personalnih intervjua (CAPI), na reprezentativnom uzorku građana BiH (N= 1204) dobi do 18 godina i više.

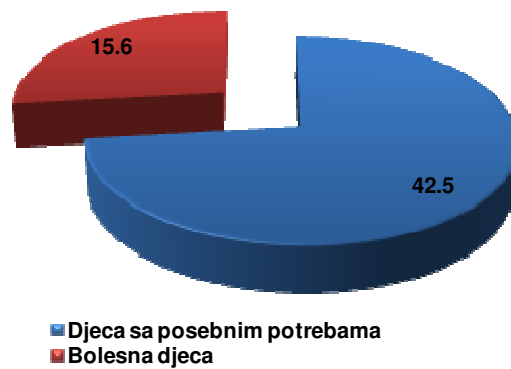
Ovaj izvještaj prikazuje glavne rezultate utvrđene u ovom istraživanju.

Juni, 2013.

1 GLAVNI NALAZI

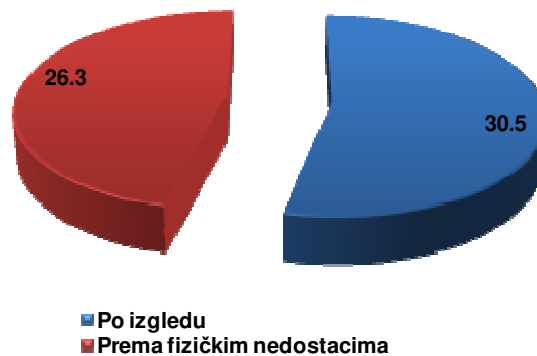
- Građani BiH djecu sa smetnjama u razvoju najčešće nazivaju djecom sa posebnim potrebama (42.5%), a mnogi koriste i izraz „bolesna djeca“ (15.6%) kada govore o spomenutoj kategoriji djece.

Koji izraz Vi lično najčešće koristite kada su u pitanju djeca čije su tjelesne, umne ili čulne sposobnosti ispod prosječnih mogućnosti djece u njihovom uzrastu?

- Građani BiH djecu sa smetnjama u razvoju najčešće prepoznaju po izgledu (30.5%), odnosno prema fizičkim nedostacima koje ova djeca posjeduju (26.3%).

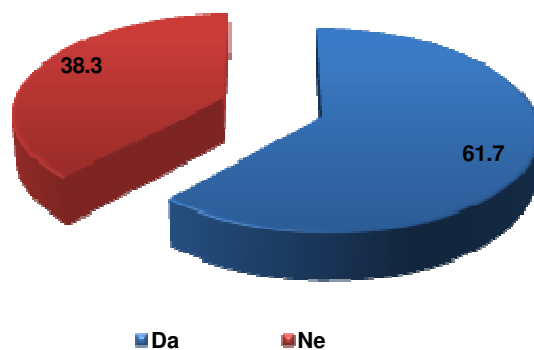
Po kojim sve oštećenjima, nedostacima, teškoćama ili problemima Vi prepoznajete dijete sa smetnjama u razvoju?

3

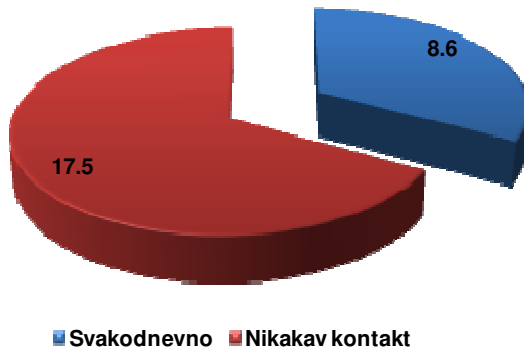
- 61.7% građana BiH ili poznaje neko dijete sa smetnjama u razvoju ili nekoga čije dijete ima ovakve ili slične smetnje

Da li poznajete neko dijete sa smetnjama u razvoju ili nekoga čije dijete ima ovakve ili slične smetnje?

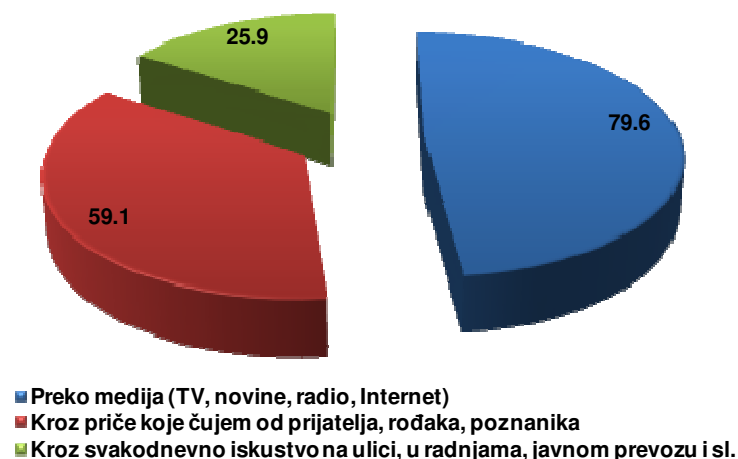
- 17.5% građana BiH nije imalo nikakav kontakt sa djecom sa smetnjama u razvoju, a rijetki (8.6%) imaju svakodnevne kontakte sa ovom djecom.

Koliko često dolazite u kontakt sa djecom sa smetnjama u razvoju?

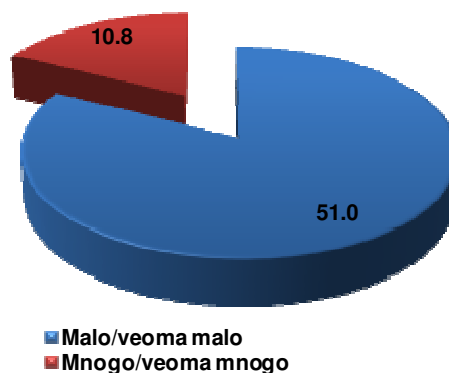
- 79.6% građana BiH se o djeci sa smetnjama u razvoju informišu putem medija, dok se mnogi o ovoj djeci informišu i kroz priče koje čuju od prijatelja, rođaka ili poznanika (59.1%), te kroz svakodnevna iskustva sa ovom djecom na javnim i polujavnim mjestima (25.9%).

Kako se sve informišete o djeci sa smetnjama u razvoju?

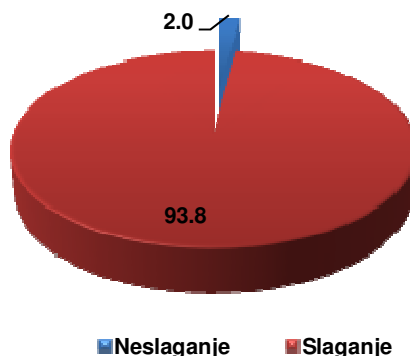
- 51.0% građana BiH smatra da su oni lično malo informisani o djeci sa smetnjama u razvoju.

Općenito gledano, koliko ste informisani o djeci sa smetnjama u razvoju?

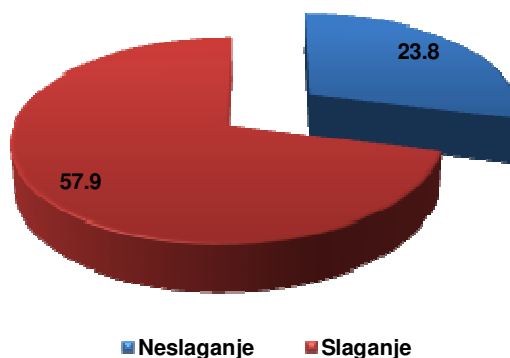
- 93.8% građana BiH se slaže (odgovori „Slažem se“ i „U potpunosti se slažem“) sa tvrdnjom da BiH i bh. društvo, bez obzira na cijenu, trebaju učiniti sve što je u njihovoj moći da obezbijede jednake mogućnosti i šanse za djecu sa smetnjama u razvoju

Država i društvo bi trebalo da učine sve što je u njihovoj moći, kako bi obezbijedili jednake mogućnosti i šanse za djecu sa smetnjama u razvoju, bez obzira koliko to košta - % slaganja

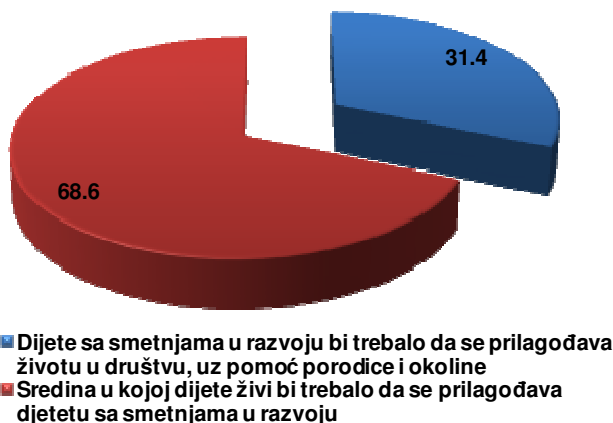
- 57.9% građana BiH vjeruje da se djeca sa smetnjama u razvoju ne mogu u potpunosti uklopiti u sredinu kao druga djeca, bez obzira na njihov lični napor i napore njihovih porodica u ovom smjeru.

Bez obzira na napor koji ulažu djeca i njihova porodica, djeca sa smetnjama ne mogu se u potpunosti uklopiti u sredinu, na način na koji to čine druga djeca - % slaganja

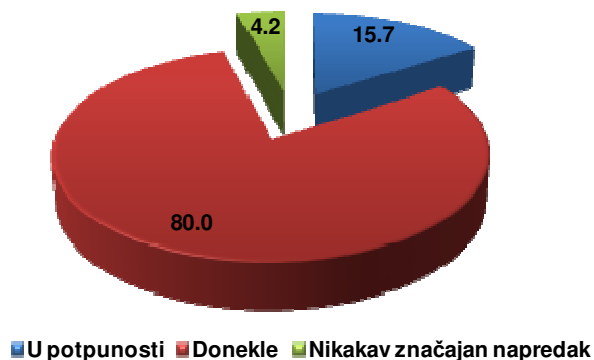
- 68.6% građana BiH smatra da bi se sredina u kojoj dijete sa smetnjama u razvoju živi trebala prilagođavati njemu, umjesto da se dijete prilagođava sredini.

Koja od sljedeće dvije tvrdnje je bliža Vašim stavovima?

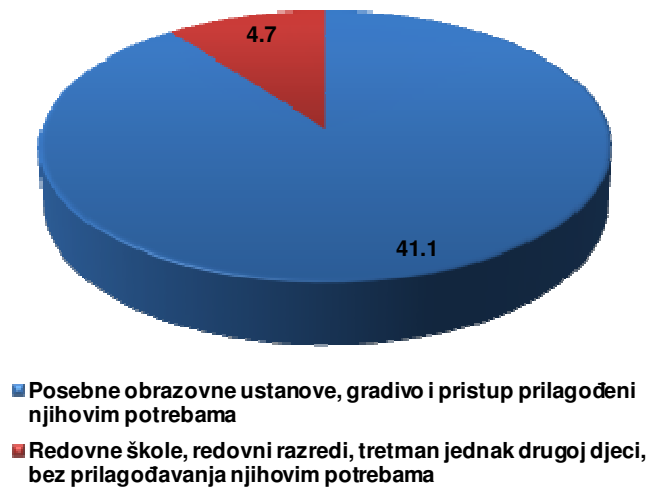
- 80.0% građana BiH vjeruje da je pružanjem stručne pomoći i posebnim odnosom društva i institucija moguće dijete sa smetnjama u razvoju samo donekle osposobiti za život u društvu.

Koja od sljedećih tvrdnji je bliža Vašim stavovima? Pružanjem stručne pomoći i posebnim odnosom društva i institucija, moguće je dijete sa smetnjama u razvoju osposobiti za životu u društvu...

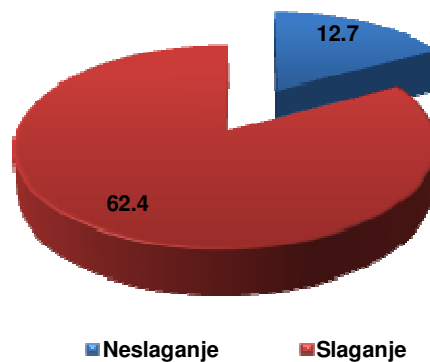
- Građani BiH najčešće smatraju (41.1%) da djeca sa smetnjama u razvoju trebaju pohađati posebne obrazovne ustanove, gdje su gradivo i pristup prilagođeni njihovim potrebama. Samo 4.7% građana vjeruje da ova djeca trebaju pohađati redovne škole i razrede sa drugom djecom, bez prilagođavanja njihovim potrebama.

Šta mislite, kako bi trebalo pristupiti pitanju obrazovanja djece sa smetnjama u razvoju?

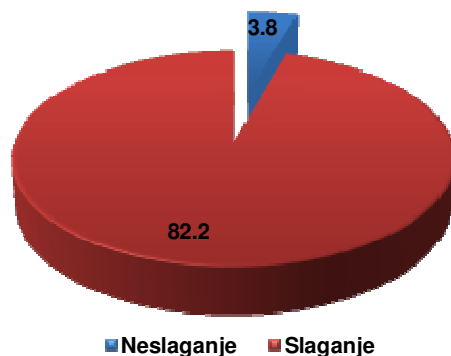
- 62.4% građana BiH slaže se (odgovori „Slažem se“ i „U potpunosti se slažem“) s tim da pohađanje nastave u redovnim školama pozitivno utiče na razvoj djece sa smetnjama u razvoju.

Pohađanje nastave u redovnim školama djece sa smetnjama u razvoju pozitivno utiče na njihov razvoj - % slaganja

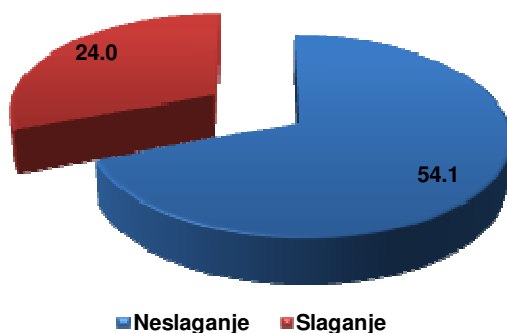
- 82.2% građana BiH slažu se (odgovori „Slažem se“ i „U potpunosti se slažem“) s tim da djeca sa smetnjama u razvoju imaju manje šanse da se zaposle nego ostali građani istog nivoa obrazovanja.

I kad djeca sa posebnim potrebama prođu kroz svoje obrazovanje, imaju manje šanse da se zaposle nego ostali građani istog nivoa obrazovanja - % slaganja

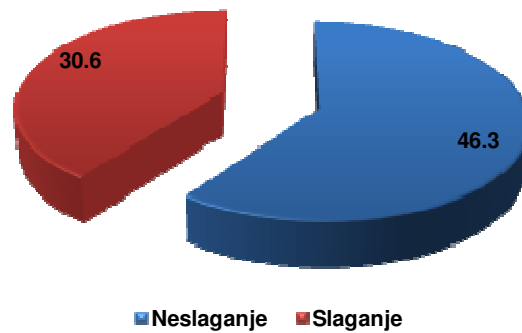
- 54.1% građana BiH ne slaže se (odgovori „Ne slažem se“ i „Uopšte se ne slažem“) sa tvrdnjom da je za djecu sa smetnjama u razvoju bolje da borave u specijalizovanim ustanovama nego sa svojim porodicama, bez obzira na to što se u institucijama nalaze posebno obučeni stručnjaci.

Za djecu sa smetnjama u razvoju bolje je da borave u specijalizovanim ustanovama nego da žive u svojim porodicama, jer se tamo nalaze stručnjaci koji su posebno obučeni za rad sa njima - % slaganja

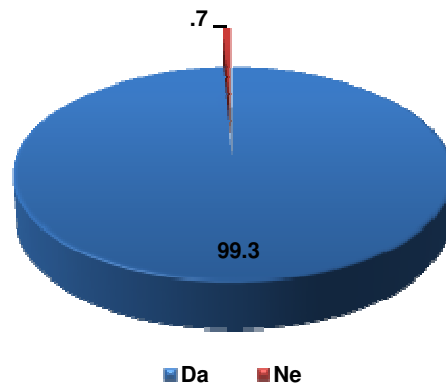
- 30.6% građana BiH smatra (odgovori „Slažem se“ i „U potpunosti se slažem“) da druga djeca bivaju zapostavljena u porodicama u kojima odrasta dijete sa smetnjama u razvoju.

U porodicama u kojima odrasta dijete sa smetnjama u razvoju, druga djeca obično bivaju zapostavljena - % slaganja

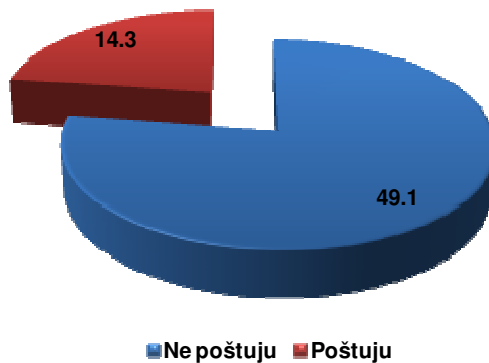
- 99.3% građana BiH vjeruje da bi država trebala materijalno pomagati porodicama djece sa smetnjama u razvoju.

Po Vašem mišljenju, da li bi država trebalo da materijalno pomaže porodice djece sa smetnjama u razvoju?

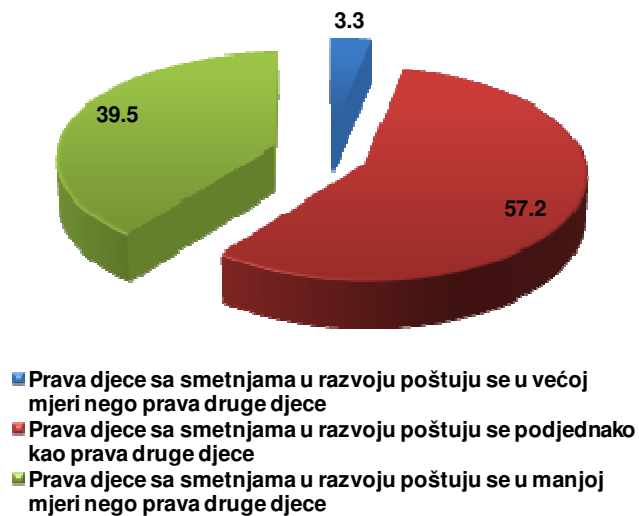
- 49.5% građana BiH vjeruju da se prava djece sa smetnjama u razvoju u ovoj zemlji ne poštuju (odgovori „Uglavnom se ne poštuju“ i „Uopšte se ne poštuju“).

Koliko se, po Vašem mišljenju, poštuju prava djece u BiH?

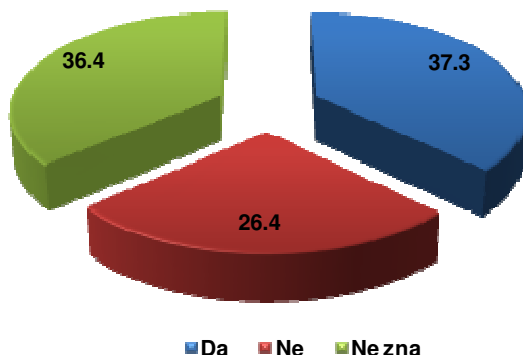
- 57.2% građana BiH vjeruje da se prava djece sa smetnjama u razvoju u BiH poštuju podjednako kao prava druge djece.

Da li se, po Vašem mišljenju, prava djece sa smetnjama u razvoju poštuju u većoj, istoj ili manjoj mjeri od prava druge djece?

- 37.3% građana BiH navodi da u BiH postoji zakon kojim se regulišu i garantuju prava djece sa smetnjama u razvoju. Nešto više od četvrtine (26.4%) navodi da ovakav zakon u BiH ne postoji, dok 36.4% građana ne zna da li ovakav zakon postoji u BiH.

Prema vašem mišljenju ili saznanju, da li u BiH postoji zakon kojim se regulišu i garantuju prava djece sa smetnjama u razvoju?

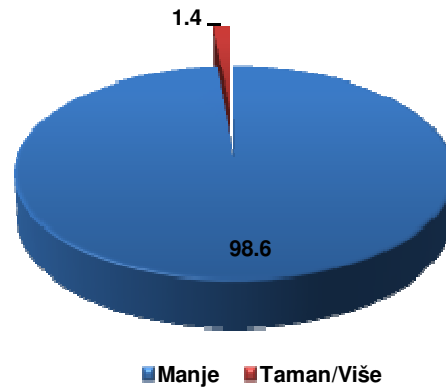
- Građani BiH najčešće smatraju (35.4%) da je najbolje rješenje za djecu sa smetnjama u razvoju to da teži slučajevi budu zbrinuti u specijalnim ustanovama, a da većina bude uključena u redovne aktivnosti. Druga najčešće spomenuta alternativa (25.2%) jeste da sva djeca sa smetnjama u razvoju budu zbrinuta u specijalnim ustanovama.

Koji je, po Vašem mišljenju, najbolji način da se pomogne djeci sa smetnjama u razvoju, da im se olakša život u našem društvu?

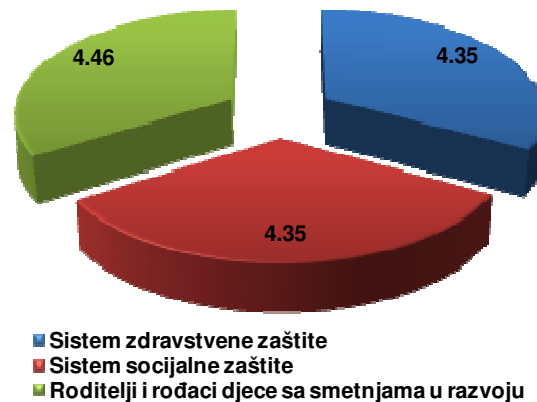
- 98.6% građana BiH vjeruje da BiH i bh. društvo izdvajaju manje (odgovori „Manje“ i „Mnogo manje“) novca nego što je potrebno za programe i pomoć djeci sa smetnjama u razvoju.

Po Vašem mišljenju, koliko novca naša država i društvo izdvajaju za programe i pomoć namijenjene djeci sa smetnjama u razvoju?

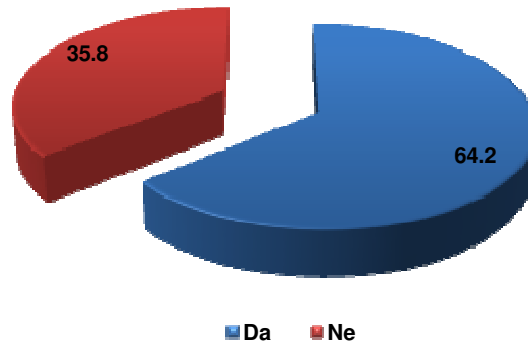
- Građani BiH najodgovornijim za unapređenje položaja djece sa smetnjama u razvoju smatraju njihove roditelje i rodbinu, a zatim i sistem zdravstvene te sistem socijalne zaštite

U kojoj mjeri je svaka od institucija/lica odgovorna/no za unapređenje položaja djece sa smetnjama u razvoju i njihovo uključivanje u šire društvo? – Prosječne vrijednosti

- 64.2% građana BiH čulo je Konvenciju UN o pravim djeteta

Da li ste čuli za Konvenciju Ujedinjenih Nacija (UN) o pravima djeteta?

2 METODOLOGIJA

Kako bi se ispitali stavovi, razmišljanja i iskustva građana o djeci sa smetnjama u razvoju, korištena je kvantitativna istraživačka metoda. Kvantitativna metoda korištena u ovom istraživanju jeste kompjuterski potpomognut personalni intervju – CAPI. Na prikazu 1 nalaze se osnovni podaci o istraživačkom procesu.

Prikaz 1. Osnovni podaci o istraživanju

Vrijeme provođenja istraživanja	Maj-juni 2013.
Metoda prikupljanja podataka	Kompjuterski potpomognut personalni intervju - CAPI
Instrumenti	Instrumenti korišteni u ovom istraživanju razvijenu su od strane klijenta
Uzorak istraživanja	Građani BiH stariji od 17 godina,
Veličina uzorka	1204 sudionika
Reprezentativnost	Opća populacija: slučajni uzorak, reprezentativan na nivou općina, regiona i entiteta. Sudionici su članovi slučajno izabranih domaćinstava koji su u tim domaćinstvima posljednji imali rođendan.

Kompjuterski potpomognuti personalni intervju - CAPI

Kompjuterski potpomognuti personalni intervju ili CAPI jedan je od najnaprednijih oblika anketiranja. Ova metoda podrazumijeva proceduru pri kojoj se anketni upitnik programira i postavlja na PDA uređaj. Pitanja se pojavljuju na ekranu uređaja onim redoslijedom i logikom koja je unaprijed određena i programirana, a anketari unose pitanja direktno u uređaj. Pomoću specijalnog softverskog programa kontrolira se samo sprovođenje upitnika, kao i izbor uzorka.

Rezultati

Rezultati ovog istraživanja prikazani su totalu, ali i kao poređenja prema pojedinim demografskim varijablama i geografskim pitanjima. Detaljniji rezultati prema demografskim i geografskim pitanjima prikazani su u Aneksu izvještaja. U narativnom dijelu izvještaja spomenute su isključivo razlike koje dostižu nivo statističke značajnosti. Rezultati su prikazani najčešće u procentima, a rjeđe su prikazane aritmetičke sredine.

Anketari, koordinatori i kontrolori

U svrhu ovog istraživanja angažovan je tim od 44 anketara i 13 regionalnih koordinatora. Odabir anketara i koordinatora izvršen je na osnovu prijašnjeg iskustva, dobi, spola i regionalnog porijekla anketara.

Samo anketari koji su učestvovali u najmanje 10 anketa sličnog obima, ili sa najmanje godinu dana iskustva u sličnim projektima, učestvovali su u istraživanju.

Svi anketari prisustvovali su treningu za sprovođenje istraživanja, u kojem su upoznati sa uzorkom i načinom obavljanja ankete. Obavljena je i Q-by-Q analiza, te vježbe igranja uloga.

Kontrola rada anketara

Kontrola terenskog rada obavljana je na nekoliko načina. Koordinatori su na terenu obilazili anketare koji su učestvovali u istraživanju. Osim toga, sprovedena je i telefonska kontrola upitnika na 10% slučajno izabranih upitnika koje je uradio svaki anketar, na osnovu kontakt telefona koji su zatraženi od ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju. Prism Research sprovodi i posebne kontrole validnosti upitnika koje omogućuje isključivo anketiranje CAPI metodom.

Obrada podataka, izvještaj i isporuka

Kompletna obrada prikupljenih podataka obavljena je u Sarajevu. Analiza podataka obavljena je uz pomoć PASW statistics programa 18.0 – profesionalnog softwera za istraživanje. PASW je korišten za čišćenje podataka i logičku kontrolu, te za pravljenje krostabulacija rezultata.

Sociodemografski i geografski podaci o sudionicima

Uzorak ovog istraživanja čini nešto više ženskih nego muških osoba. Trećinu uzorka čine mlađe osobe (do 35 godina), nešto više od četvrtine osobe između 36-50 godina, najviše je osoba starijih od 50 godina. Većina učesnika završila je srednje školsko obrazovanje, i većina je nezaposlena. Više od polovine sudionika ima primanja do 800 KM.

Kada je riječ o geografskim pitanjima, približno je jednak broj sudionika iz urbanih i iz ruralnih područja. Najviše je sudionika iz Federacije BiH, više od trećine su stanovnici Republike Srpske, dok je oko 3% sudionika iz Brčko Distrikta.

Prikaz 2. Sociodemografski i geografski podaci o sudionicima

N= 1204 sudionika		N	%
Spol	Muški	576	47.9
	Ženski	628	52.1
Godine	18-35	405	33.7
	36-50	336	27.9
	51+	463	38.4
Obrazovanje	Nezavršeno/Osnovna škola	335	27.9
	Srednje obrazovanje	779	64.7
	Fakultetsko obrazovanje	90	7.5
Radni status	Da	342	28.4
	Ne	862	71.6
Prihodi domaćinstva u prethodnom mjesecu	do 200 KM mjesečno	67	5.6
	od 201 do 400 KM mjesečno	237	19.7
	od 401 do 600 KM mjesečno	187	15.5
	od 601 do 800 KM mjesečno	188	15.6
	od 801 do 1000 KM mjesečno	111	9.2
	od 1001 do 1200 KM mjesečno	51	4.2
	od 1201 do 1600 KM mjesečno	40	3.3
	od 1601 do 2000 KM mjesečno	31	2.6
	od 2001 do 2400 KM mjesečno	15	1.2
	od 2401 KM mjesečno i više	5	.4
	Ne zna/Ne želi da odgovori	274	22.7
Tip naselja	Grad	592	49.1
	Selo	612	50.9
Entitet	FBiH	728	60.4
	RS	437	36.3
	BD	39	3.2

Istraživanje pokriva 56 općina u različitim regionima Bosne i Hercegovine. Broj i procenat sudionika u svakoj općini vidi se na Prikazu 3.

Prikaz 3. Broj sudionika prema općinama

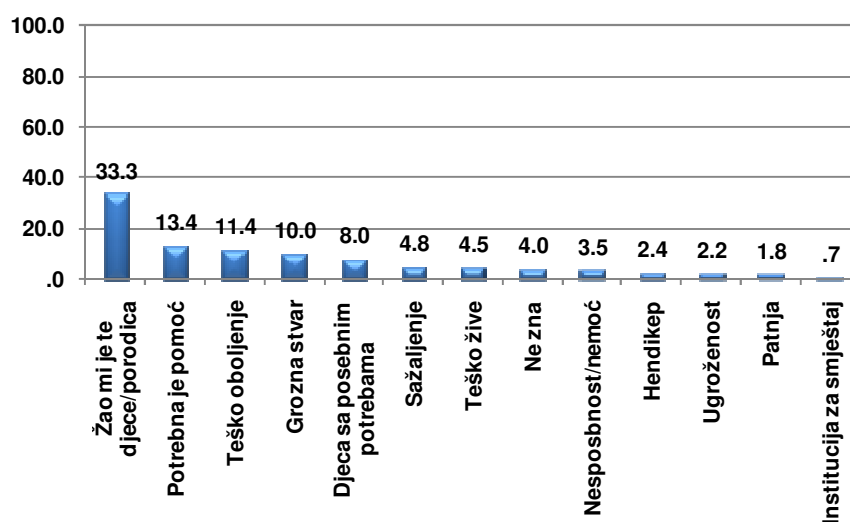
N= 1204 sudionika		N	%
Općina	Banjaluka	78	6.4
	Bihać	23	1.9
	Bijeljina	43	3.5
	Bileća	15	1.3
	Bosanska Krupa	38	3.2
	Bosanski Petrovac	16	1.3
	Bosanski Šamac/Šamac	4	.4
	Brčko	39	3.2
	Bugojno	19	1.6
	Čapljina	5	.4
	Cazin	20	1.7
	Čelinac	34	2.8
	Derвента	23	1.9
	Doboj	17	1.4
	Doboj jug	4	.4
	Domaljevac/Šamac	5	.4
	Foča	38	3.1
	Fojnica	23	1.9
	Gračanica	10	.8
	Gradačac/Pelagićevo	10	.8
	Grude	11	.9
	Ilidža	16	1.3
	Ilijaš	4	.3
	Jablanica	11	.9
	Kalesija	37	3.0
	Kiseljak	4	.4
	Livno	9	.7
	Ljubuški	4	.3
	Lopare	16	1.3
	Lukavac	56	4.7
	Mostar	36	3.0
	Odžak	11	.9
	Pale	3	.2
	Prijedor	45	3.8
	Prnjavor	49	4.1
	Sanski Most/Oštra Luka	6	.5
	Sarajevo, Centar	25	2.1
	Sarajevo, Ilidža	3	.3
	Sarajevo, Novi Grad	39	3.3
	Sarajevo, Novo Sarajevo	20	1.6
	Sarajevo, Stari Grad	15	1.2
	Široki Brijeg	10	.8
	Srebrenik	19	1.6
	Stolac	15	1.2
	Tešanj	14	1.2
	Teslić	19	1.5
	Tomislavgrad	16	1.3
	Travnik	17	1.4
	Trebinje	10	.8
	Tuzla	42	3.5
	Visoko	50	4.2
	Vitez	9	.8
	Vogošća	24	2.0
	Zenica	40	3.3
	Žepče	17	1.4
	Zvornik	19	1.6

3 ASOCIJACIJE I TERMINOLOGIJA

Prije ispitivanja znanja, stavova i iskustava sa djecom sa smetnjama u razvoju, ispitane su implicitne teorije opće populacije o ovoj djeci. Preciznije rečeno, ispitano je sa čime građani povezuju ili asociraju ovu grupu djece, koje termine koriste kada o njima govore, te na koji način građani prepoznaju ovu djecu.

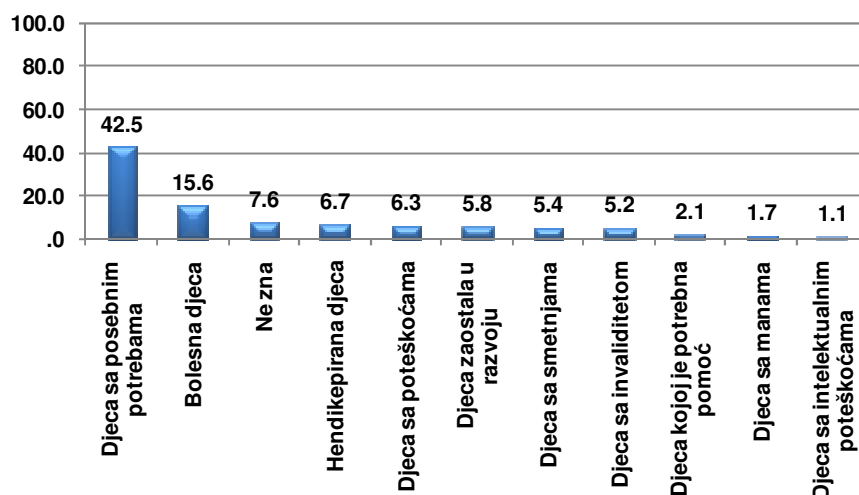
Sudionici najčešće osjećaju tugu u spomenu djece sa smetnjama u razvoju, i to zbog samog stanja ove djece i toga sa čime se suočavaju njihove porodice. Sljedeće najčešće spomenute asocijacije su potreba za pomoći, te teško oboljenje. Kraće rečeno, sudionici djecu sa smetnjama u razvoju definišu kao djecu sa teškim oboljenjima kojima je potrebna pomoć, te osjećaju tugu zbog njihove situacije.

Prikaz 4. Koje su vaše prve asocijacije na ovu grupu djece?

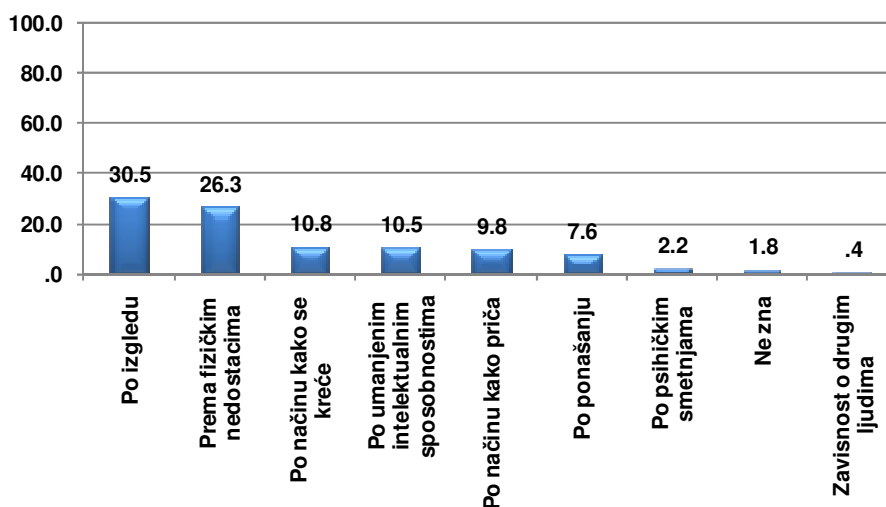
Dijete sa posebnim potrebama je termin koji se u BiH najčešće koristi za ovu kategoriju djece. Mnogi sudionici koriste i termine bolesna djeca, te hendikepirana djeca. U upotrebi su i izrazi „djeca sa poteškoćama“, „djeca zaostala u razvoju“, „djeca sa smetnjama“, „djeca sa invaliditetom“, „djeca kojoj je potrebna pomoć“, „djeca sa manama“, kao i „djeca sa intelektualnim poteškoćama“

Prikaz 5. Možete li mi reći koji izraz vi lično najčešće koristite kada su u pitanju djeca čije su tjelesne, umne ili čulne sposobnosti ispod prosječnih mogućnosti djece u njihovom uzrastu?

Sudionici djecu sa smetnjama u razvoju najčešće prepoznaju prema izgledu, te prema određenim fizičkim nedostacima. Rjeđe spominju da prepoznaju njihov način kretanja, umanjene intelektualne sposobnosti, načinu govora, ponašanja, i dr.

Prikaz 6. Po kojim sve oštećenjima, nedostacima, teškoćama ili problemima Vi prepoznajete dijete sa smetnjama u razvoju?

Ukratko, sudionici djecu sa smetnjama u razvoju najčešće nazivaju djecom sa posebnim potrebama. Za ovu djecu smatraju da boluju od teških oboljenja, zbog čega im je potrebna pomoć, te osjećaju tugu kada razmišljaju o njihovoj situaciji. Sudionici ovu djecu najčešće prepoznaju prema izgledu i određenim fizičkim nedostacima.

4 SVIJEST O DJECI SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Ispitujući stavove o djeci sa smetnjama u razvoju, interesantnim se čini ne samo ispitati znanje i stavove o ovoj djeci, već i faktore koji su utjecali na formiranje takvih stavova. Kao prvo, važno je utvrditi da li su stavovi formirani na osnovu vlastitih iskustava, ili na drugi način. Stoga, sudionicima ovog istraživanja postavljena su i pitanja o tome da li su bili u kontaktu sa djecom sa smetnjama u razvoju i da li poznaju ovakvu djecu, na koji način se informišu o ovoj djeci, kao i da procijene koje grupe djece pripadaju kategoriji djece sa smetnjama u razvoju.

Nešto manje od polovine sudionika smatra da djeca sa srčanom manom uglavnom ili u potpunosti pripadaju grupi djece sa smetnjama u razvoju, a nešto više od trećine navodi da ovoj grupi pripadaju djeca sa astmom. Za sve ostale navedene grupe djece (pogledati prikaz ispod) više od polovine sudionika smatra da pripadaju (uglavnom ili u potpunosti) kategoriji djece sa smetnjama u razvoju. Pri tome, autistična djeca, djeca oštećene inteligencije i psihotična djeca najčešće su okarakterisana kao djeca sa smetnjama u razvoju.

Prikaz 7. U kojoj mjeri svaka od sljedećih grupa djece pripada kategoriji djece sa smetnjama u razvoju?

	Uopšte ne pripada	Donekle pripada	I pripada i ne pripada	Uglavnom pripada	U potpunosti pripada
	%				
Djeca sa težim oštećenjima vida	4.7	10.0	17.3	39.9	28.0
Slijepa djeca	2.8	5.6	10.3	25.7	55.6
Djeca sa težim oštećenjima sluha	3.3	9.3	15.4	39.9	32.1
Gluha djeca	2.2	6.8	12.1	28.0	50.9
Djeca sa trajnim oštećenjima ili deformacijama	2.4	5.1	10.1	30.3	52.2
Djeca kojima nedostaje neki dio tijela	3.1	5.4	12.4	31.1	48.0
Djeca koja boluju od astme	24.1	17.2	20.9	24.3	13.5
Djeca sa urođenim srčanim manama	14.2	16.0	20.7	27.3	21.8
Djeca koja boluju od leukemije	16.8	12.5	18.6	23.4	28.7
Djeca koja boluju od virusa side	16.7	10.2	14.2	25.0	33.9
Djeca koja boluju od hepatitisa	15.0	12.3	15.3	28.0	29.4
Djeca sa težim poremećajima pažnje	2.6	5.1	12.6	37.6	42.1
Autistična djeca	2.0	3.0	7.7	30.9	56.4
Djeca oštećene inteligencije	2.0	3.5	7.6	34.1	52.7
Djeca sa poremećajima govora	4.2	7.8	13.3	39.0	35.8
Izrazito agresivna djeca	6.5	8.9	15.6	31.3	37.7
Psihotična djeca	3.3	3.7	10.0	34.6	48.4
Hiperaktivna djeca	10.3	11.9	14.2	30.5	33.1
Djeca sa ozbiljnijim emocionalnim teškoćama	3.9	4.8	11.7	37.5	42.1

Žene statistički značajno češće od muškaraca iznose mišljenje da izrazito agresivna i hiperaktivna djeca pripadaju grupi djece sa smetnjama u razvoju. Mnoge razlike u odgovorima na ovo pitanje utvrđene su i kada je riječ o dobi sudionika, i to između sudionika dobi od 18-35 godina i starijih. Sudionici dobi od 18-35 godina statistički značajno češće smatraju da slijepa djeca, djeca kojoj nedostaje neki dio tijela, autistična djeca, djeca oštećene inteligencije, izrazito agresivna, psihotična i hiperaktivna djeca ne

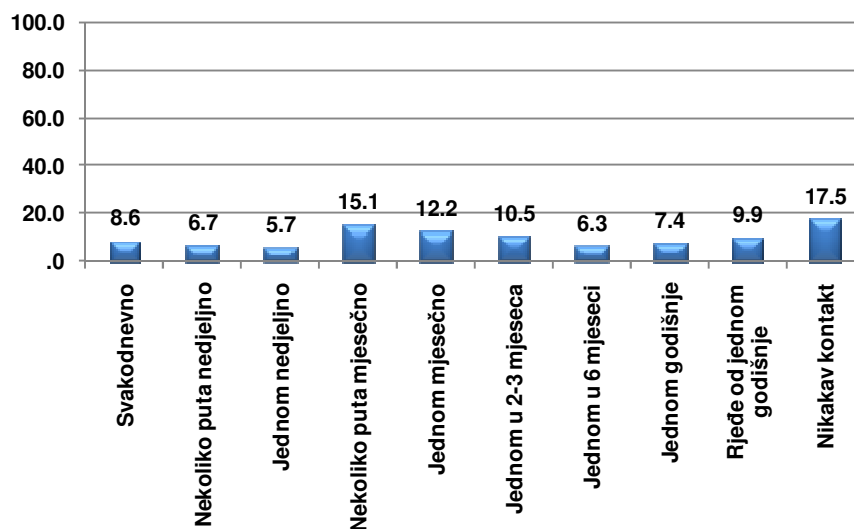
pripadaju kategoriji djece sa smetnjama u razvoju. S druge strane, sudionici stariji od 50 godina statistički značajno češće od mlađih sudionika navode da djeca koja boluju od hepatitisa pripadaju spomenutoj kategoriji djece. Statistički značajne razlike utvrđene su i prema obrazovanju sudionika. Osobe sa završenim srednjim i fakultetskim obrazovanjem statistički značajno češće u odnosu na osobe nezavršenog formalnog obrazovanja i osobe sa završenom samo osnovnom školom navode da djeca sa težim oštećenjima vida, djeca koja boluju od astme, leukemije, side, hepatitisa ili imaju srčanu manju, te agresivna, psihotična i hiperaktivna djeca ne pripadaju kategoriji djece sa smetnjama u razvoju.

Prema ovom pitanju utvrđene su i mnoge razlike između entiteta, kao i prema tipu naselja. Građani FBiH (Federacija Bosne i Hercegovine) većinu spomenutih grupa djece smatraju djecom sa smetnjama u razvoju statistički značajno češće nego građani RS-a (Republike Srpske), koji su skloniji stavu da ova djeca i pripadaju i ne pripadaju kategoriji djece smetnjama u razvoju. Izuzeci su samo autistična i psihotična djeca, gdje razlike između entiteta nisu utvrđene. Nadalje, za sve navedene grupe djece sudionici iz urbanih područja češće od sudionika iz ruralnih područja navode da ne pripadaju kategoriji djece sa smetnjama u razvoju, dok su sudionici iz ruralnih područja skloniji suprotnom stavu.

Gotovo dvije trećine (61.7%) sudionika navode da poznaju neko dijete sa smetnjama u razvoju ili nekoga čije dijete ima ovakve ili slične smetnje. Osobe do 50 godina češće navode da poznaju ovakvu djecu nego starije osobe. Također, fakultetski obrazovane osobe navode da češće poznaju djecu sa smetnjama u razvoju ili osobe čija djeca imaju smetnje u razvoju, u odnosu na manje obrazovane sudionike. Osobe nastanjene u urbanim područjima češće poznaju ovakvu djecu u odnosu na osobe iz ruralnih područja.

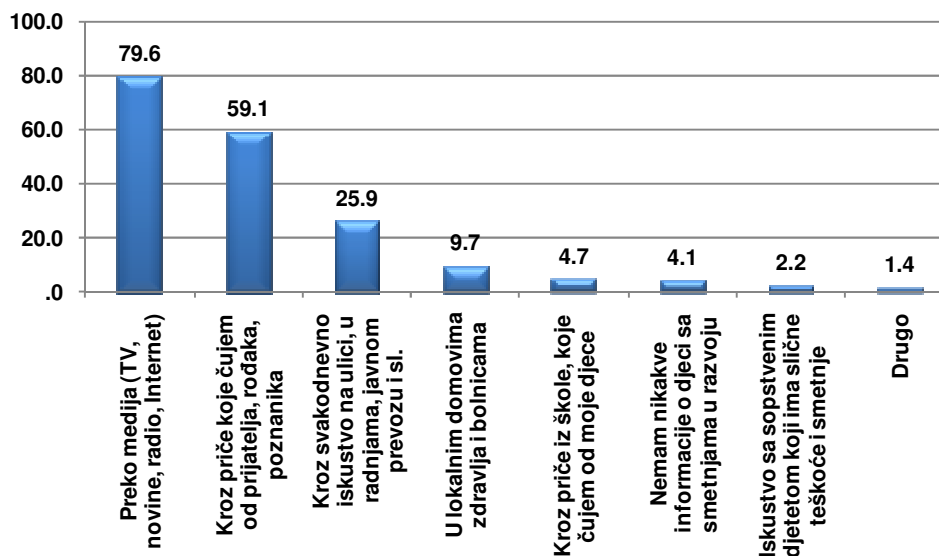
Sudionici su u različitoj mjeri izloženi kontaktima sa djecom sa smetnjama u razvoju. Otprilike svaki šesti građanin navodi da nema nikakvog kontakta sa ovom kategorijom djece. Pri tome, osobe starije od 50 godina češće navode da nisu bile izložene kontaktima sa ovom djecom u odnosu na mlađe osobe. Također, žene češće navode da nikako nisu izložene spomenutim kontaktima u odnosu na muškarce. Konačno, osobe sa nezavršenim formalnim obrazovanjem i osobe koje su završile samo osnovnu školu navode češće od obrazovanijih osoba da nikada nisu bile izložene kontaktima sa djecom sa smetnjama u razvoju.

Prikaz 8. Koliko često dolazite u kontakt sa djecom sa smetnjama u razvoju?

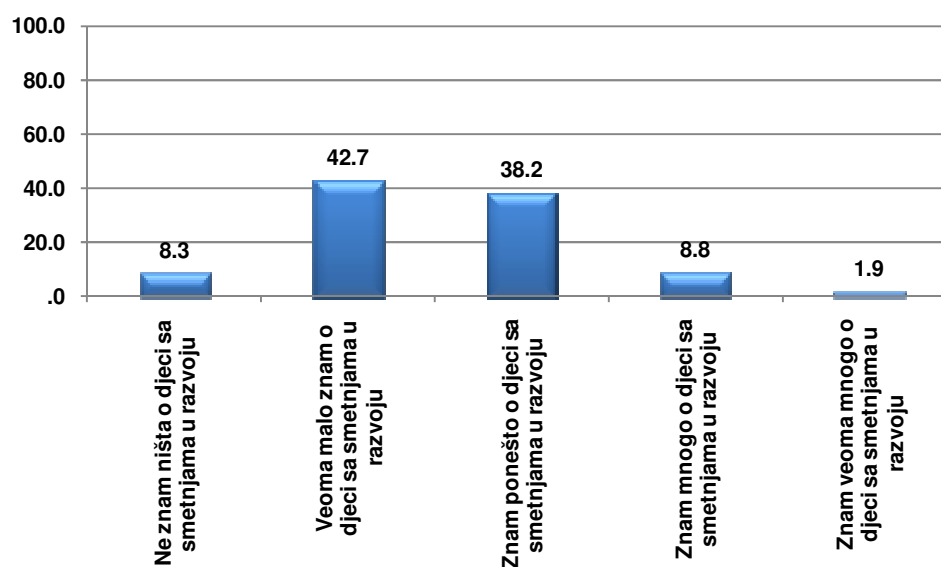
Sudionici navode da se o djeci sa smetnjama u razvoju najčešće informišu putem medija, a zatim i kroz priče koje čuju od prijatelja i poznanika, te kroz direktne kontakte na ulici, u javnom prevozu, i sl. Osobe dobi od 18-50 godina značajno češće u odnosu na starije osobe navode da se o djeci sa smetnjama u razvoju informišu kroz svakodnevno iskustvo na javnim mjestima; ovaj način informisanja češće navode i osobe koje su završile srednje ili visoko obrazovanje, u odnosu na osobe nižeg obrazovanja. Građani RS-a se češće u ovoj temi informišu putem medija u odnosu na građane FBiH. Posmatrajući naselja iz kojih sudionici dolaze, sudionici iz urbanih područja češće se informišu putem prijatelja, poznanika i rođaka, te na javnim mjestima, u odnosu na sudionike iz ruralnih područja.

Prikaz 9. Kako se sve informišete o djeci sa smetnjama u razvoju?

Većina sudionika navodi da su malo informisani o djeci sa smetnjama u razvoju, ili da znaju ponešto o ovoj kategoriji djece. Pri tome, sudionici stariji od 50 godina značajno češće u odnosu na mlađe sudionike navode da ne znaju ništa o ovoj kategoriji djece. Također, osobe nezavršenog formalnog obrazovanja i one koje su završile samo osnovnu školu navode značajno češće da ne znaju ništa o djeci sa smetnjama u razvoju, u odnosu na obrazovnije osobe. S druge strane, fakultetski obrazovane osobe značajno češće u odnosu na osobe nižeg obrazovanja tvrde da znaju mnogo o ovoj djeci. Sudionici iz FBiH i BD-a (Brčko Distrikta) češće u odnosu na sudionike iz RS-a navode da uopće nisu ili da su veoma malo informisani o djeci sa smetnjama u razvoju. U prosjeku, sudionici smatraju da oko 9% djece pripada kategoriji djece sa smetnjama u razvoju.

Prikaz 10. Općenito gledano, koliko ste informisani o djeci sa smetnjama u razvoju?

Generalno, autistična djeca, djeca oštećene inteligencije i psihotična djeca najčešće su prepoznata kao djeca sa smetnjama u razvoju, a djeca koja boluju od astme najrjeđe. Gotovo dvije trećine sudionika navode da poznaju dijete sa smetnjama u razvoju ili nekoga čije dijete ima ovakve ili slične smetnje. Otprilike svaki sudionik nije bio u kontaktu sa ovom kategorijom djece. Sudionici navode da se o djeci sa smetnjama u razvoju najčešće informišu putem medija, kroz priče prijatelja i poznanika, te direktne kontakte na javnim i polujavnim jesti. Većina sudionika je slabo informisana o ovoj temi.

5 STAVOVI PREMA DJECI SA SMETNJAMA U RAZVOJU

U okviru istraživanja znanja i stavova o djeci sa smetnjama u razvoju, interesantno je i pitanje socijalne distance prema ovoj djeci. Naime, činjenica je da se mnogi ljudi se plaše ovakve djece, usljed različitih predrasuda: da su mnoga od ove djece agresivna, opasna, teško bolesna i sl. Pored ispitivanja socijalne distance, u okviru ovog istraživanja ispitani su i stavovi o ulozi društva u pružanju podrške ovoj djeci i mogućnostima njihove socijalizacije.

Čini se da su sudionici, među različitim grupama djece sa smetnjama u razvoju, najmanje spremni prihvatiti djecu koja boluju od hroničnih oboljenja koja se prenose (SIDA, hepatitis, i dr.). Iako većina navodi da im je prihvatljivo da djeca sa navedenim oboljenjima žive u istom naselju gdje i njihovo dijete, većini nije prihvatljiv bilo koji drugi oblik kontakta (u školi, odjeljenju, u igri ili u emocionalnoj vezi/braku). Poslije ove grupe, sudionici najnegativniji stav imaju prema djeci sa težim poremećajima socijalizacije, navodeći u visokim procentima da smatraju nepoželjnim druženje ili bliske odnose njihove vlastite djece sa djecom iz ove grupe. Slijede djeca sa težim emocionalnim poteškoćama, sa kojima su roditelji skloni prihvatiti kontakt, izuzev bliskog prijateljstva ili intimne ili bračne veze. Generalno, veliki broj sudionika smatra neprihvatljivim da njihovo dijete bude u intimnoj vezi ili u braku sa bilo kojom od navedenih kategorija djece sa smetnjama u razvoju.

Prikaz 11. Koji od sljedećih odnosa su za vas prihvatljivi?

	Živi u istom naselju/ulici sa Vašim djetetom	Ide u istu školu/vrtić sa Vašim djetetom	Ide u isto odjeljenje/grupu sa Vašim djetetom	Druži se/igra se sa Vašim djetetom	Najbolji je drug/arica sa Vašim djetetom	U starijem uzrastu je u emotivnoj vezi sa Vašim djetetom	U odrasloj dobi stupa u brak sa Vašim djetetom
Dijete sa težim oštećenjem vida	97.9	92.3	90.4	89.4	86.4	61.1	54.0
Slijepo dijete	97.8	88.8	84.9	86.7	81.6	52.8	45.7
Dijete sa težim oštećenjem sluha	98.3	92.0	89.1	88.9	85.1	61.6	55.8
Gluho dijete	97.6	90.0	85.4	88.1	81.8	56.7	49.7
Dijete sa tjelesnim oštećenjima	97.6	94.7	92.8	87.7	81.3	48.8	42.1
Dijete koje se otežano kreće ili sasvim nepokretno	98.3	95.6	93.0	87.8	81.5	47.5	39.9
Dijete koje boluje od hroničnih oboljenja koja se ne prenose	97.3	96.5	94.9	90.3	82.9	55.0	48.2
Dijete koje boluje od hroničnih oboljenja koja se prenose	60.0	39.2	33.5	27.9	24.5	14.2	12.7
Intelektualni nedostaci i oštećenja	95.5	79.0	72.0	63.8	55.0	27.6	23.9
Dijete sa težim emocionalnim poremećajima	88.5	66.5	57.3	50.2	43.4	23.4	20.9
Dijete sa težim poremećajima socijalizacije	84.8	62.2	52.5	43.9	38.2	20.3	16.4
Dijete sa poremećajima govora	98.6	95.2	93.5	89.8	85.8	60.5	54.8

Većina sudionika smatra da bi država i društvo trebali učiniti sve što je u njihovoj moći da obezbijede jednake mogućnosti i šanse za djecu sa smetnjama u razvoju, kao i da su ova djeca jednako vrijedni članovi društva kao i svi ostali građani. Ipak, više od polovine sudionika smatra da se djeca sa smetnjama

u razvoju ne mogu u potpunosti uklopiti u sredinu, bez obzira na napore koji se u to ulažu: osobe dobi od 18-35 godina češće iskazuju neslaganje sa ovom tvrdnjom nego starije osobe, a osobe koje su završile samo osnovnu školu ili niže češće se slažu sa ovom tvrdnjom u odnosu na obrazovanje sudionike. Većina sudionika ne slaže se sa tvrdnjom da država i društvo nisu u mogućnosti pomoći ovoj djeci, a fakultetski obrazovane osobe značajno češće iskazuje neslaganje nego osobe nižeg obrazovnog nivoa.

Prikaz 12. Ocijenite stepen slaganja sa svakom od pročitanih tvrdnji?

	Uopšte se ne slažem	Ne slažem se	Neodlučan/na sam	Slažem se	U potpunosti se slažem
Država i društvo bi trebalo da učine sve što je u njihovoj moći, kako bi obezbijedili jednake mogućnosti i šanse za djecu sa smetnjama u razvoju, bez obzira koliko to košta	.8	1.2	4.2	50.9	42.9
Bez obzira na napor koji ulažu djeca i njihova porodica, djeca sa smetnjama ne mogu se u potpunosti uklopiti u sredinu, na način na koji to čine druga djeca	6.0	17.8	18.3	47.4	10.5
Djeca sa smetnjama u razvoju su jednako vrijedni članovi kao i svi ostali građani	.8	3.8	10.1	44.8	40.6
Država i društvo nisu u mogućnosti da značajno pomognu djeci sa smetnjama u razvoju, ma koliko se trudili i ulagali novca	24.9	39.3	12.1	19.3	4.4

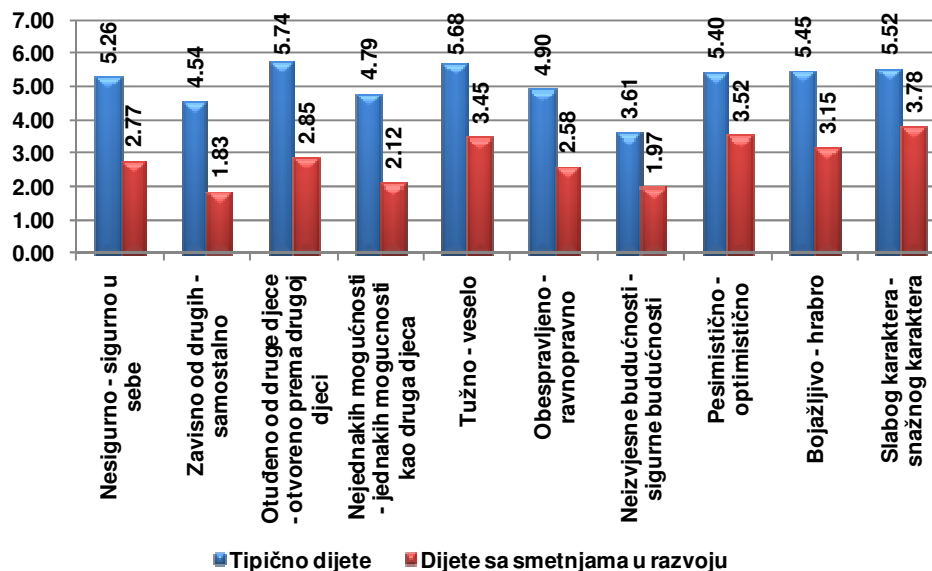
Otprilike dvije trećine sudionika (68.6%) vjeruju da se društvo i sredina trebaju prilagođavati djeci sa smetnjama u razvoju, a ne obrnuto, da se ova djeca trebaju prilagođavati društvu. Građani FBiH su najmanje skloni složiti se s tim da se djeca sa smetnjama u razvoju trebaju prilagoditi društvu, dok se građani BD-a najčešće slažu sa ovom tvrdnjom, pri čemu su razlike između oba entiteta i BD-a statistički značajne. Većina (80.0%) vjeruje da je pružanjem stručne pomoći i posebnim odnosom društva i institucija djecu sa smetnjama u razvoju moguće donekle osposobiti za život u društvu, dok 15.7% vjeruje da je ovu djecu moguće u potpunosti osposobiti za život u društvu. Osobe nastanjene u ruralnim područjima češće navode da je ovu djecu moguće u potpunosti osposobiti za život u društvu, u odnosu na stanovnike urbanih naselja.

Sudionici ovog istraživanja trebali su na skali od -3 do 3 procijeniti parove negativnih i pozitivnih karakteristika tipičnog djeteta u BiH, a zatim i djeteta sa smetnjama u razvoju¹. Kao što je očigledno na grafikonu ispod, pozitivne karakteristike se mnogo češće navode kao karakteristike tipičnog djeteta, a rjeđe kao karakteristike djece sa smetnjama u razvoju. Djeca sa smetnjama u razvoju smatraju se nesigurnijom, nesamostalnijom, otuđenijom, nejednakih mogućnosti u odnosu na drugu djecu, kao i tužnijom, obespravljenijom, neizvjesnije budućnosti, pesimističnijom, bojažljivijom te slabijeg karaktera. Muškarci češće od žena navode da su ova djeca jednakih mogućnosti kao i druga djeca, te da je njihova budućnost sigurna. Stanovnici ruralnih područja u odnosu na stanovnike urbanih područja procjenjuju pozitivnije djecu sa smetnjama u razvoju kada je riječ o snazi karaktera, mogućnostima, ravnopravnosti i sigurnosti njihove budućnosti. Također, građani FBiH pozitivnije procjenjuju ovu djecu u odnosu na

¹ Podaci su tokom analize rekodirani i prikazani na skali od 1 do 7, tako da veći broj označava veće prisustvo pozitivnih karakteristika.

građane RS-a, kada jer riječ o snazi karaktera, otvorenosti prema drugima, mogućnostima, veselju, ravnopravnosti i sigurnosti njihove budućnosti.

Prikaz 13. Koristeći sljedeće parove atributa, probajte da opišete TIPIČNO DIJETE u BiH/ TIPIČNO DIJETE SA SMETNJAMA U RAZVOJU u BiH?

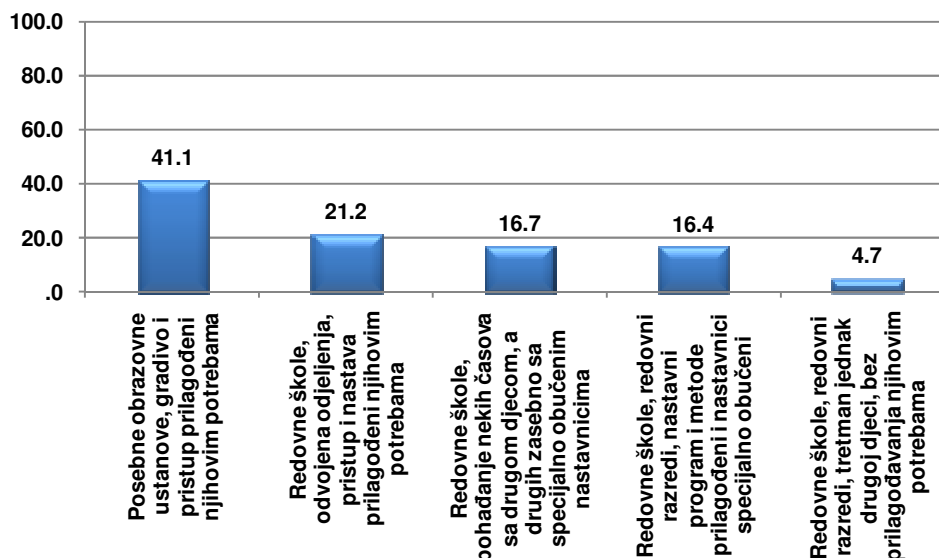
Prema rezultatima istraživanja, sudionici su najmanje spremni prihvatiti djecu koja boluju od hroničnih oboljenja koja se prenose, djecu sa težim poremećajima socijalizacije i djecu sa težim emocionalnim poteškoćama. Veliki broj sudionika smatra neprihvatljivim da njihovo dijete bude u intimnoj vezi ili u braku sa osobom sa smetnjama u razvoju. Većina smatra da bi država i društvo trebali učiniti sve što je u njihovoj moći da obezbijede jednake mogućnosti za ovu djecu, da se društvo treba prilagođavati ovoj djeci umjesto obrnuto, kao i da su ova djeca jednako vrijedni članovi društva kao i svi ostali građani. Ipak, više od polovine sudionika smatra da se djeca sa smetnjama u razvoju ne mogu u potpunosti uklopiti u sredinu. Sudionici djecu sa smetnjama u razvoju smatraju nesigurnijom, nesamostalnijom, otuđenijom, nejednakih mogućnosti u odnosu na drugu djecu, kao i tužnijom, obespravljenijom, neizvjesnije budućnosti, pesimističnijom, bojažljivijom, te slabijeg karaktera, u odnosu na tipičnu djecu.

6 OBRAZOVANJE DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Pitanje obrazovanja djece sa smetnjama u razvoju jedno je od najvažnijih pitanja kada je riječ o ovoj kategoriji djece. S obzirom na to da su škole same po sebi važni agensi socijalizacije, obrazovanje ovoj djeci omogućava ne samo sticanje vrijednih znanja i vještina koje bi im u budućnosti trebale omogućiti da pronađu odgovarajuće zaposlenje i žive samostalno, već i prilagodbu na kontakte sa ljudima i socijalne vještine. Međutim, pitanje obrazovanja djece sa smetnjama u razvoju u BiH je vrlo problematično. Za to postoje različiti razlozi, krenuvši od problema pristupačnosti obrazovnim institucijama, kao i pitanja stručnosti i brojnosti stručnog kadra koji bi radili na podučavanju ove djece, te fleksibilnosti školskih planova i programa.

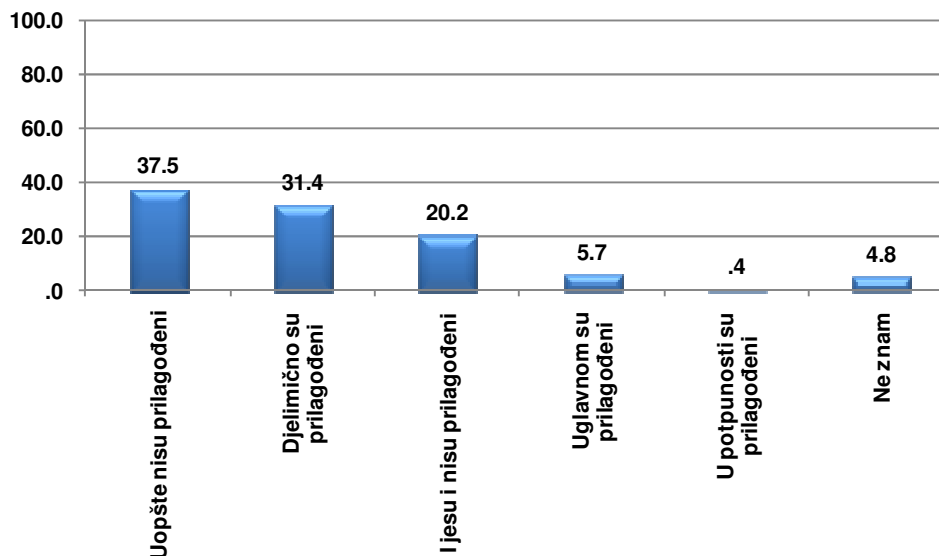
Kada je riječ o optimalnom pristupu obrazovanju djece sa smetnjama u razvoju, sudionici najčešće iznose stav da ova djeca trebaju pohađati posebne obrazovne ustanove, u kojima bi gradivo i pristup bili prilagođeni njima. Manje od 5% sudionika smatra da djeca sa smetnjama u razvoju trebaju pohađati redovne škole sa istim programom kao i ostala djeca. Građani FBiH češće od građana RS-a iskazuju stav da djeca sa smetnjama u razvoju trebaju pohađati redovne škole, i pri tome pohađati neke časove a drugom djecom a neke odvojeno, kao i stav da trebaju pohađati redovne škole i imati u potpunosti jednak tretman kao i druga djeca. Osobe iz ruralnih područja sklone su stavu da ova djeca trebaju pohađati posebne obrazovne ustanove značajno češće nego osobe nastanjene u urbanim područjima.

Prikaz 14. Šta mislite, kako bi trebalo pristupiti pitanju obrazovanja djece sa smetnjama u razvoju?

Većina građana smatra da obrazovni sistem i način rada obrazovnih institucija u BiH ili uopće nisu prilagođeni ili da su djelimično prilagođeni djeci sa smetnjama u razvoju.

Prikaz 15. Po Vašem mišljenju, u kojoj mjeri su obrazovni sistem i način rada obrazovnih institucija prilagođeni djeci sa smetnjama u razvoju?

Čini se da veliki broj sudionika uviđa prednosti redovnih škola za djecu sa smetnjama u razvoju. Otprilike dva od tri sudionika slažu se s tim da pohađanje nastave u redovnim školama pozitivno utiče na razvoj ove djece, razvoj njihovih društvenih vještina i tolerancije za drugu djecu, te razumijevanje ove djece od strane vršnjaka - žene se sa spomenutim slažu češće nego muškarci. Ipak, otprilike polovina sudionika smatra da je za razvoj djece sa smetnjama u razvoju bolje da pohađaju specijalizovane obrazovne ustanove nego redovne škole, što češće navode osobe starije od 50 godina u odnosu na mlađe, kao i osobe koje su završile samo osnovnu školu i osobe nezavršenog formalnog obrazovanja u odnosu na obrazovnije pojedince. Također, većina sudionika smatra da su u bh. društvu prisutni problemi da ova djeca i nakon obrazovanja imaju manje šanse za zapošljavanje u odnosu na ostale građane istog nivoa obrazovanja, kao i da škole nisu arhitektonski prilagođene potrebama djece sa smetnjama u razvoju. Većina sudionika ne smatra da nastavnici previše pažnje posvećuju djeci sa smetnjama u razvoju u situacijama kada ova djeca pohađaju redovne škole – sa spomenutim neslaganje češće iskazuju osobe do 50 godina u odnosu na starije. Konačno, većina ne vjeruje da BiH trenutno ima mnogo većih problema nego što je prilagođavanje redovnih škola potrebama ove djece.

Kada je riječ o razlikama među entitetima, sudionici iz FBiH češće od onih iz RS-a iznose mišljenje da pohađanje nastave u redovnim školama djece sa smetnjama u razvoju pozitivno utiče na njihov razvoj, da je dobro da djeca sa smetnjama u razvoju pohađaju redovne škole, jer se na taj način razvijaju i društvene vještine i tolerancija druge djece, kao i da bi uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u redovne škole doprinijelo boljem razumijevanju ove djece od strane njihovih vršnjaka. Građani RS-a češće su neodlučni kada je riječ o ovim pitanjima. Također, građani FBiH češće od građana RS-a iskazuju neslaganje s tim da ova djeca imaju manje šanse da se zaposle i kada su obrazovana, nego ostali građani istog nivoa obrazovanja, kao i s tim da je za razvoj ove djece mnogo bolje da pohađaju specijalizovane ustanove za obrazovanje nego da idu u redovne škole, dok se građani iz RS-a značajno češće slažu sa spomenutim stavkama u odnosu na građane FBiH.

Posmatrajući tip naselja iz kojeg sudionici dolaze, uočava se da sudionici iz urbanih područja značajno češće u odnosu na osobe iz ruralnih područja iznose stav da škole u BiH nisu građene tako da budu dostupne djeci sa smetnjama u razvoju, pa bi arhitektonsko prilagođavanje ustanova potrebama ove djece trebalo biti jedan od važnijih zadataka države i društva. U odnosu na stanovnike ruralnih područja, stanovnici urbanih područja također češće iskazuju neslaganje s tim da BiH trenutno ima mnogo većih problema i mnogo važnijih pitanja nego što je prilagođavanje redovnih škola potrebama djece sa smetnjama u razvoju, kreiranje novih obrazovnih programa i obučavanje nastavnika koji bi radili sa tom djecom, kao i s tim da djeca sa smetnjama u razvoju i kada su obrazovana imaju manje šanse za zaposlenje u odnosu na drugu djecu.

Prikaz 16. Ocijenite stepen slaganja sa svakom od pročitanih tvrdnji?

	Uopšte se ne slažem	Ne slažem se	Neodlučan/na sam	Slažem se	U potpunosti se slažem	Ne zna/Ne želi odgovoriti
	%					
Pohađanje nastave u redovnim školama djece sa smetnjama u razvoju pozitivno utiče na njihov razvoj	1.6	11.1	19.8	47.0	15.4	5.1
BiH trenutno ima mnogo većih problema i mnogo važnijih pitanja nego što je prilagođavanje redovnih škola potrebama djece sa smetnjama u razvoju, kreiranje novih obrazovnih programa i obučavanje nastavnika koji bi radili sa tom djecom	16.5	39.3	17.2	17.2	4.1	5.7
Dobro je da djeca sa smetnjama u razvoju pohađaju redovne škole, jer se na taj način razvijaju i društvene vještine i tolerancija druge djece	1.2	13.9	19.2	45.8	15.6	4.3
I kad djeca sa posebnim potrebama prođu kroz svoje obrazovanje, imaju manje šanse da se zaposle nego ostali građani istog nivoa obrazovanja	.4	3.5	9.8	56.2	26.1	4.1
Uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u redovne škole doprinijelo bi boljem razumijevanju ove djece od strane njihovih vršnjaka	.7	9.8	20.5	47.6	16.7	4.6
Za razvoj djece sa smetnjama u razvoju mnogo je bolje da pohađaju specijalizovane ustanove za obrazovanje nego da idu u redovne škole	3.3	21.9	20.6	35.7	14.9	3.7
Škole u BiH nisu građene tako da budu dostupne djeci sa smetnjama u razvoju, pa bi arhitektonsko prilagođavanje ustanova potrebama ove djece trebalo da bude jedan od važnijih zadataka države i društva	1.2	5.4	14.5	58.3	14.8	5.9
Pohađanje nastave u redovnim školama djece sa smetnjama u razvoju dovodi do toga da nastavnici njima posvećuju previše pažnje, pa druga djeca ostaju pomalo uskraćena	5.1	29.0	22.9	32.7	4.1	6.1

Većina sudionika smatra da obrazovni sistem i način rada obrazovnih institucija nisu dovoljno prilagođeni djeci sa smetnjama u razvoju. U skladu s tim, sudionici najčešće smatraju da djeca sa smetnjama u razvoju trebaju pohađati posebne obrazovne ustanove. Iako manje od 5% sudionika smatra da trebaju pohađati redovne škole i pratiti isti program kao i ostala djeca, čini se da veliki broj sudionika ipak ima razumijevanja za prednosti pohađanja redovnih škola za djece sa smetnjama u razvoju. I pored toga, većina sudionika smatra da ova djeca i nakon obrazovanja imaju manje šanse za zapošljavanje u odnosu na ostale građane istog nivoa obrazovanja. Većina sudionika ne vjeruje da nastavnici previše pažnje posvećuju ovoj djeci u situacijama kada ona pohađaju redovne škole. Konačno, većina sudionika ne smatra da BiH trenutno ima mnogo većih problema nego što je prilagođavanje redovnih škola potrebama ove djece.

7 PORODICA I DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Porodice djece sa smetnjama u razvoju u BiH suočavaju se sa mnogim problemima. Zbog teškog stanja u državi, koje između ostalog podrazumijeva i nedovoljnu implementaciju zakona, te probleme u sistemu socijalne zaštite, podrška države i društva ovim porodicama najčešće izostaje.

Generalno, većina sudionika smatra da je djeci sa smetnjama u razvoju bolje sa porodicom nego na drugom mjestu. Većina ne smatra da institucije imaju prednost samo zato jer se tamo nalaze stručnjaci koji su posebno obučeni za rad sa ovom djecom. Pri tome, osobe sa završenom samo osnovnom školom i one bez završenog formalnog obrazovanja smatraju češće nego obrazovanije osobe da institucije imaju spomenutu prednost. Također, većina ne vjeruje da u porodicama u kojima odrasta dijete sa smetnjama u razvoju druga djeca bivaju zapostavljena; u zapostavljenost druge djece u spomenutim situacijama češće vjeruju osobe sa završenom samo osnovnom školom i bez završenog formalnog obrazovanja, u odnosu na obrazovanije osobe. Nešto manje od polovine sudionika iznosi stav da roditelji ove djece često zauzimaju previše zaštitnički stav prema njima, čime prouzrokuju njihovu izolaciju. Pored toga, nešto manje od polovine sudionika navodi da žale porodice sa ovom djecom, kao i da je ovu djecu bolje smjestiti u hraniteljske porodice nego u domove kada ostanu bez roditelja. Sa posljednjom spomenutom tvrdnjom slažu se češće žene nego muškarci. Nadalje, većina sudionika smatra da djeca koja odrastaju u porodici sa djecom sa smetnjama u razvoju nauče biti pažljivija i tolerantija. Nešto više od polovine sudionika navodi da roditelji koji podižu ovu djecu obično u potpunosti moraju da im porede život, kao i da je ovakvim porodicama neophodna podrška šireg društva.

Posmatrajući rezultate u entitetima, uočava se da stanovnici RS-a značajno češće u odnosu na one iz FBiH navode da se slažu sa tim da roditelji koji podižu djecu sa smetnjama u razvoju obično u potpunosti moraju da im podrede život, sa tim da je roditeljima ove djece neophodna podrška društva, da u ovakvim porodicama druga djeca bivaju zapostavljena, kao i da oni često zauzimaju zaštitnički stav koji dovodi do izolacije ove djece. S druge strane, stanovnici RS-a značajno češće od sudionika iz FBiH navode da im je žao porodica u kojima žive djeca sa smetnjama u razvoju, smatrajući da su ove porodice žrtve nesretnih okolnosti. Stanovnici iz FBiH češće od stanovnika RS-a navode da ne sažalijevaju ove porodice, kao i da ne smatraju da zaštitnički stav roditelja ove djece dovodi do njihove izolacije.

Kada je riječ o ulozi porodice u životu djeteta sa smetnjama u razvoju, utvrđene su i razlike prema tipu naselja u kojem žive sudionici. Kao prvo, sudionici iz ruralnih područja češće od osoba iz urbanih područja vjeruju da je za djecu sa smetnjama u razvoju bolje da borave u specijalizovanim ustanovama nego da žive u svojim porodicama, jer se tamo nalaze stručnjaci koji su posebno obučeni za rad sa njima, kao i u to da u ovakvim porodicama ostala djeca često bivaju zapostavljena. Stanovnici urbanih područja češće ističu da je dijete sa smetnjama u razvoju koje je ostalo bez roditeljskog staranja bolje smjestiti u hraniteljsku porodicu nego u dom, u odnosu na stanovnike ruralnih područja.

Gotovo svi sudionici (99.3%) smatraju da država treba materijalno pomagati porodice sa djecom sa smetnjama u razvoju.

Prikaz 17. Ocijenite stepen slaganja sa svakom od pročitanih tvrdnji?

	Uopšte se ne slažem	Ne slažem se	Neodlučan/n a sam	Slažem se	U potpunosti se slažem
	%	%	%	%	%
Za djecu sa smetnjama u razvoju bolje je da borave u specijalizovanim ustanovama nego da žive u svojim porodicama, jer se tamo nalaze stručnjaci koji su posebno obučeni za rad sa njima	12.5	41.6	21.9	19.7	4.4
Druga djeca, koja odrastaju u porodici sa djecom sa smetnjama u razvoju, nauče da budu pažljivija i tolerantnija	.1	2.4	11.5	67.5	18.6
Roditelji koji podižu djecu sa smetnjama u razvoju obično u potpunosti moraju da im podrede život	.4	4.5	11.2	57.2	26.7
Ako je dijete sa smetnjama u razvoju ostalo bez roditeljskog staranja, bolje je smjestiti ga u hraniteljsku porodicu nego u dom	4.3	14.3	29.7	42.2	9.6
Žao mi je porodica u kojima živi dijete sa smetnjama u razvoju, jer su žrtve nesretnog slučaja	2.5	4.8	12.9	44.4	35.4
Od porodice djeteta sa smetnjama u razvoju se ne može očekivati da sve izazove prebrodi sama, neophodna im je podrška šireg društva	.3	2.0	5.8	52.2	39.8
U porodicama u kojima odrasta dijete sa smetnjama u razvoju, druga djeca obično bivaju zapostavljena	6.7	39.5	23.1	26.2	4.5
Roditelji djece sa smetnjama u razvoju često zauzimaju previše zaštitnički stav prema svom djetetu, što dovodi do izolacije djeteta od druge djece	2.9	13.4	25.4	47.7	10.6

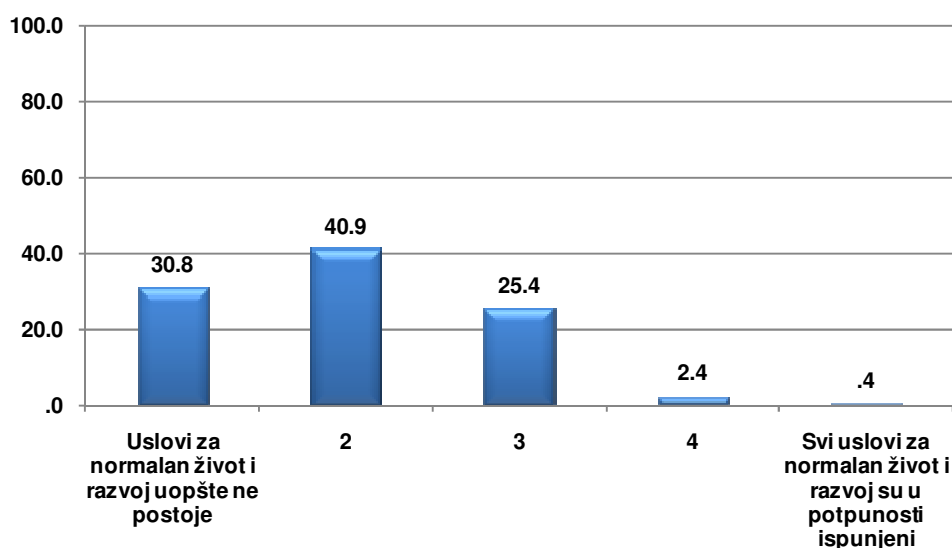
Generalno, većina sudionika smatra da je djeci sa smetnjama u razvoju bolje da budu sa porodicom nego u institucijama. Također, većina ne vjeruje da u porodicama u kojima odrasta dijete sa smetnjama u razvoju druga djeca bivaju zapostavljena. Nešto manje od polovine sudionika iznosi mišljenje da roditelji ove djece često zauzimaju previše zaštitnički stav prema njima, čime prouzrokuju izolaciju ove djece. Pored toga, nešto manje od polovine sudionika navodi da žale porodice sa ovom djecom. Nadalje, većina sudionika smatra da djeca koja odrastaju u porodici sa djecom sa smetnjama u razvoju nauče biti pažljivija i tolerantnija. Nešto više od polovine sudionika navodi da roditelji koji podižu ovu djecu obično u potpunosti moraju da im porede život, kao i da je ovakvim porodicama neophodna podrška šireg društva. Gotovo svi sudionici smatraju da država treba materijalno pomagati porodice sa djecom sa smetnjama u razvoju.

8 INKLUZIJA DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU U DRUŠTVO

Inkluzija djece sa smetnjama u razvoju u redovne škole u BiH je u procesu svoga razvoja. Iako je inkluzija započela odavno, činjenica da nastavnici nisu dovoljno obrazovani za rad sa ovom djecom, te da planovi i programi nisu prilagođeni, dovodi do opravdanosti postavljanja pitanja o njenoj učinkovitosti, kao i eventualnoj kontraproduktivnosti u ovoj zemlji.

Većina sudionika je mišljenja da su uslovi za normalan život i razvoj djece sa smetnjama u razvoju u BiH loši. Žene češće od muškaraca navode da uslovi za normalan život i razvoj ove grupe djece ne postoje, kao i građani FBiH u odnosu na građane RS-a. Isti stav navode češće i stanovnici urbanih u odnosu na stanovnike ruralnih područja.

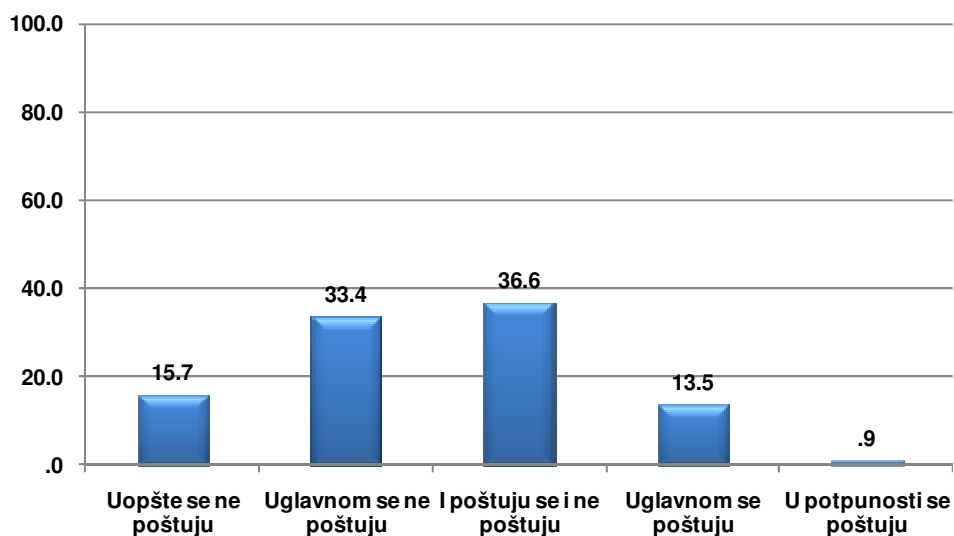
Prikaz 18. Kako biste, prema sopstvenim mjerilima, ocijenili uslove za normalan život i razvoj djece sa smetnjama u razvoju u BiH?

Otpriblike polovina sudionika (49.1%) smatra da se prava djece sa smetnjama u razvoju ne poštuju u ovoj zemlji. Osobe dobi od 18-50 godina češće navode da se ova prava ne poštuju u odnosu na starije osobe, koje su sklonije reći da se prava djece sa smetnjama u razvoju u BiH i poštuju i ne poštuju.

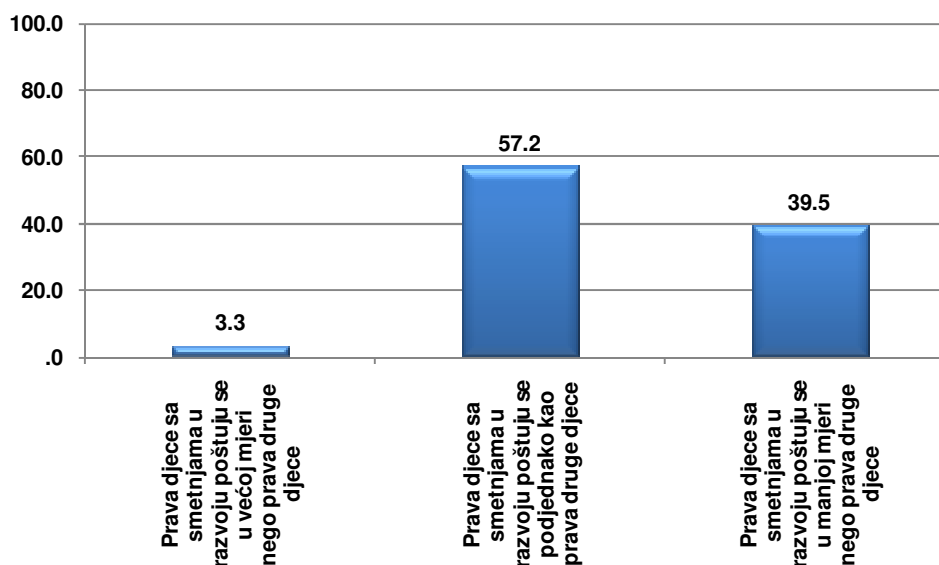
Posmatrajući entitete, građani FBiH češće u odnosu na građane susjednog entiteta navode da se prava djece sa smetnjama u razvoju ne poštuju, dok građani RS-a češće iskazuju suprotno mišljenje. Također, građani urbanih područja češće su skloni tvrditi da se prava ove djece ne poštuju nego građani ruralnih područja.

Prikaz 19. Koliko se, po Vašem mišljenju, poštuju prava djece u BiH?

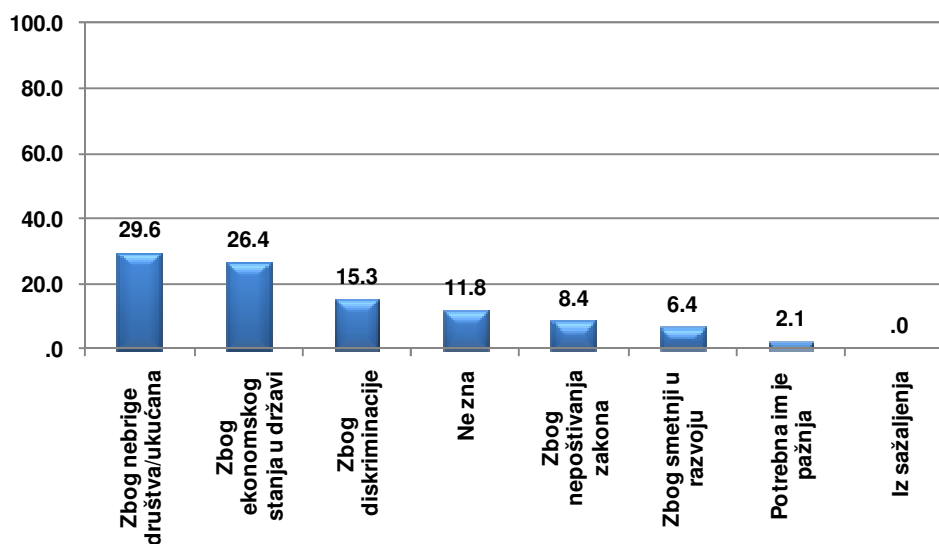

Više od polovine sudionika vjeruju da se prava djece sa smetnjama u razvoju poštuju podjednako kao i prava druge djece, dok mnogi sudionici, više od trećine, smatraju da se prava djece sa smetnjama u razvoju manje poštuju nego prava druge djece. Osobe iz FBiH češće iznose stav da se prava djece sa smetnjama u razvoju poštuju podjednako kao prava druge djece, u odnosu na stanovnike RS-a. Osobe koje smatraju da se prava ove djece poštuju manje nego prava druge djece vjeruju da je to slučaj prvenstveno zbog nebrige društva, ali i samih porodica za ovu djecu, kao i zbog ekonomskog stanja u državi.

Prikaz 20. Da li se, po Vašem mišljenju, prava djece sa smetnjama u razvoju poštuju u većoj, istoj ili manjoj mjeri od prava druge djece?

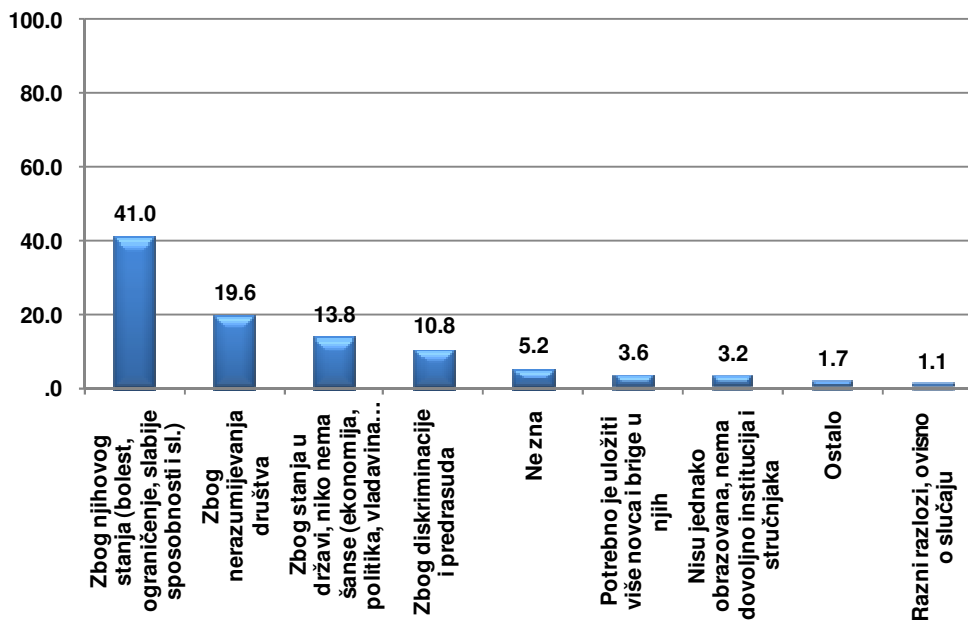

Prikaz 21. Zašto tako mislite?

Otprilike dva od tri sudionika (67.9%) smatraju da djeca sa smetnjama u razvoju nemaju iste šanse za razvoj ličnih potencijala kao druga djeca. Građani FBiH češće u odnosu na građane RS-a tvrde da ova djeca imaju iste mogućnosti i šanse za razvoj ličnih potencijala kao druga djeca u BiH. Većina građana uvjerena je da je uzrok nejednakih mogućnosti za ovu djecu upravo njihovo stanje koje je teško – bolest, ograničenje, slabije sposobnosti, potreba za stalnom pomoći i njegom, i dr. Drugi razlog koji se relativno često spominje u ovom kontekstu jeste nerazumijevanje društva.

Prikaz 22. Zašto mislite da djeca sa smetnjama u razvoju nemaju iste mogućnosti i šanse kao druga djeca koja žive u BiH?

Nešto više od trećine sudionika (37.3%) navodi da u BiH postoji zakon kojim se regulišu i garantuju prava djece sa posebnim potrebama, dok otprilike četvrtina sudionika (26.4%) smatra da takav zakon ne postoji u ovoj zemlji. Što su obrazovaniji, to su sudionici češće upoznati sa postojanjem ovakvog zakona u njihovoj zemlji.

Kao glavne prepreke boljem životu djece sa smetnjama u razvoju najčešće se identifikuju nepostojanje jasnih strategija za unapređenje njihovog položaja, nedostatak novca na lokalnom i državnom nivou, te nezainteresovanost države za ovaj problem. U ovom kontekstu, muškarci spominju nezainteresovanost društva i građana za ovaj problem češće nego ženske osobe.

Građani RS-a češće ističu nedostatak novca na lokalnom ili državnom nivou kao glavnu prepreku stvaranju boljih uslova za život djece sa smetnjama u razvoju u odnosu na građane FBiH. S druge strane, građani FBiH češće u odnosu na građane RS-a kao glavnu prepreku ističu nepostojanje dovoljno dobro obučanih stručnih lica i institucija koji bi se bavili djecom sa smetnjama u razvoju. Nedostatak novca na lokalnom ili državnom nivou kao prepreku značajno češće ističu i građani ruralnih područja u odnosu na stanovnike urbanih područja. Stanovnici ruralnih područja češće ističu i predrasude prema ovoj djeci, u odnosu na osobe iz urbanih područja, kao prepreku boljem životu djece sa smetnjama u razvoju.

Prikaz 23. Šta mislite koje su glavne prepreke stvaranju boljih uslova za život i razvoj djece sa smetnjama u razvoju i njihovom uključivanju u društveni život u BiH?

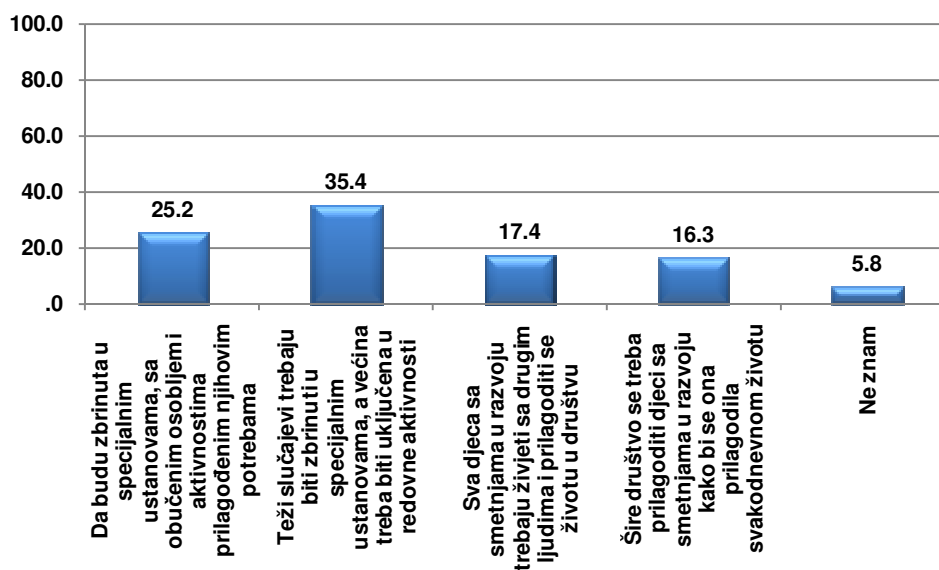

Većina sudionika smatra da je najbolji način da se pomogne djeci sa smetnjama u razvoju ili to da se teži slučajevi zbrinu u specijalnim ustanovama, a da se većina uključi u redovne aktivnosti u društvu, ili da budu zbrinuta u specijalnim ustanovama sa obučanim osobljem i aktivnostima prilagođenim njihovim potrebama. Zbrinjavanje u ustanovama se najčešće preporučuje za teže slučajeve, odnosno iz razloga jer je djeci sa težim smetnjama potreban stalni nadzor, pomoć, njega, ali i zbog uvjerenja da će se sa sličnima sebi ova djeca osjećati bolje i prihvaćeni.

Sudionici stariji od 50 godina češće od mlađih osoba iskazuju stav da je najbolje da djeca sa smetnjama u razvoju budu zbrinuta u specijalnim ustanovama, sa obučenim osobljem i aktivnostima prilagođenim njihovim potrebama. Također, prethodno spomenuti stav značajno češće navode i sudionici koji nisu završili formalno obrazovanje i oni koji su završili samo osnovno obrazovanje, u odnosu na sudionike višeg nivoa obrazovanja. Što su obrazovaniji, to sudionici češće navode mišljenje da teži slučajevi djece sa smetnjama u razvoju trebaju biti institucionalizirani, dok većina treba biti uključena u redovne aktivnosti.

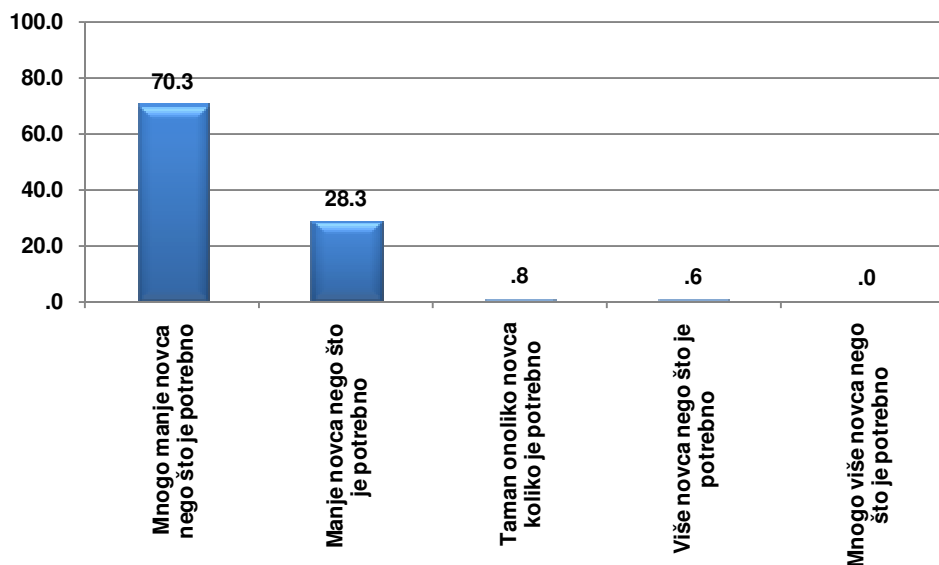
Dok građani ruralnih područja češće od stanovnika urbanih područja navode da je najbolje ovakvu djecu zbrinuti unutar specijaliziranih ustanova, građani urbanih područja češće su mišljenja da je institucionalizacija pravo rješenje samo za teže slučajeve.

Prikaz 24. Koji je, po Vašem mišljenju, najbolji način da se pomogne djeci sa smetnjama u razvoju, da im se olakša život u našem društvu?

Većina sudionika vjeruje da se u bh. društvu izdvaja mnogo manje novca nego što je potrebno za programe i pomoć djeci sa smetnjama u razvoju. Građani FBiH češće su mišljenja da se za ovu svrhu izdvaja manje novca nego što je potrebno, u odnosu na građane RS-a. Da se izdvaja manje nego što je potrebno, mišljenja su i stanovnici urbanih područja češće nego stanovnici ruralnih područja.

Prikaz 25. Po Vašem mišljenju, koliko novca naša država i društvo izdvajaju za programe i pomoć namijenjene djeci sa smetnjama u razvoju?

Kada je riječ o unapređenju položaja djece sa smetnjama u razvoju i njihovom uključivanju u šire društvo, većina sudionika smatra odgovornim i lokalne i državne vlasti, i obrazovni, zdravstveni i sistem zdravstvene zaštite, kao i roditelje i rođake te djece, građane općenito, nevladine organizacije i medije. Najodgovornijim se ipak smatraju roditelji, te sistem zdravstvene i socijalne zaštite. Osobe starije od 50 godina češće ističu odgovornost građana u ovom kontekstu u odnosu na mlađe osobe.

Građani RS-a češće od građana FBiH odgovornim za unapređenje položaja djece sa smetnjama u razvoju smatraju državne vlasti, obrazovni sistem, sistem zdravstvene i sistem socijalne zaštite, roditelje i rođake ove djece, te medije. Posmatrajući razlike između stanovnika urbanih i ruralnih područja, uočava se da osobe iz ruralnih područja značajno češće odgovornim u ovom kontekstu smatraju državne vlasti, obrazovni sistem, sistem zdravstvene i sistem socijalne zaštite, građane BiH općenito, kao i medije.

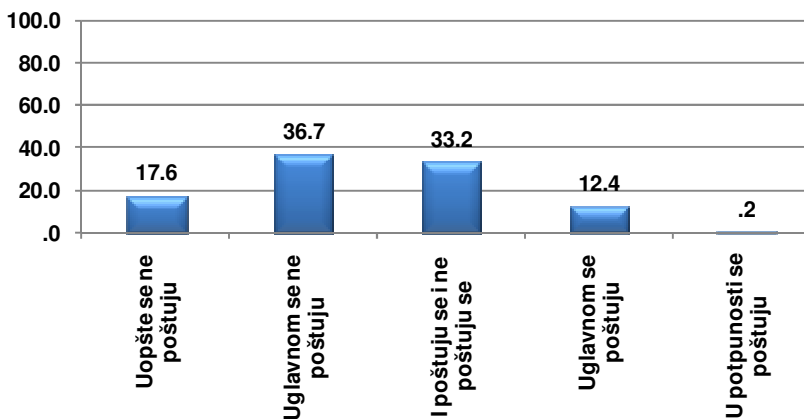
Prikaz 26. U kojoj mjeri je svaka od institucija/lica odgovorna/no za unapređenje položaja djece sa smetnjama u razvoju i njihovo uključivanje u šire društvo?

	Minimalna do nikakva odgovornost	Mala odgovornost	Djelimična odgovornost	Velika odgovornost	Maksimalna do potpuna odgovornost
	%				
Vlasti na lokalnom nivou	1.5	7.3	13.7	29.2	48.3
Vlasti na državnom nivou	1.3	8.4	10.5	24.9	54.9
Obrazovni sistem i školske institucije	1.0	6.3	10.3	33.1	49.3
Sistem zdravstvene zaštite	.6	5.0	9.9	28.4	56.2
Sistem socijalne zaštite	.4	5.3	9.8	28.0	56.5
Roditelji i rođaci djece sa smetnjama u razvoju	1.6	2.6	6.8	26.2	62.8
Građani BiH, sugrađani, komšije, i sl.	1.2	6.2	24.1	32.1	36.5
Nevladine organizacije i udruženja građana	2.3	10.9	22.6	29.2	35.1
Mediji	1.7	9.0	21.7	32.9	34.7

Dva od tri sudionika (64.2%) navode da su čuli za Konvenciju o pravima djeteta, dok ostatak sudionika navodi da nisu čuli za ovaj dokument. Sudionici mlađi od 50 godina češće su čuli za Konvenciju od starijih osoba. Također, što su obrazovaniji, to su sudionici češće upoznati sa spomenutom Konvencijom. Također, građani iz FBiH češće su čuli za Konvenciju nego građani RS-a, kao i osobe i urbanih u odnosu na osobe iz ruralnih područja.

Više od polovine sudionika koji su čuli za Konvenciju (54.3%) mišljenja su da se prava djece sa smetnjama u razvoju u BiH ne poštuju (uopšte ili uglavnom), uzimajući u obzir spomenutu Konvenciju. Ovaj stav češće iznose građani FBiH u odnosu na građane RS-a, kao i stanovnici urbanih u odnosu na stanovnike ruralnih područja.

Prikaz 27. Prema onome što znate o toj konvenciji i posmatrajući položaj djece sa smetnjama u razvoju u BiH, u kojoj mjeri se, po Vašem mišljenju, u BiH poštuju prava djece sa smetnjama u razvoju zagantovana Konvencijom UN o pravima djeteta?

Većina sudionika smatra da su uslovi za normalan život i razvoj djece sa smetnjama u razvoju u BiH loši. Više od trećine sudionika vjeruje da se prava ove djece manje poštuju nego prava druge djece. Također, dva od tri sudionika vjeruju da djeca sa smetnjama u razvoju nemaju iste šanse za razvoj ličnih potencijala kao druga djeca. Nešto više od trećine sudionika navodi da u BiH postoji zakon kojim se regulišu i garantuju prava djece sa posebnim potrebama, dok otprilike četvrtina sudionika smatra da takav zakon ne postoji u ovoj zemlji. Kao glavne prepreke boljem životu djece sa smetnjama u razvoju najčešće se identifikuju nepostojanje jasnih strategija za unapređenje njihovog položaja, nedostatak novca na lokalnom i državnom nivou, te nezainteresovanost države za ovaj problem. Većina sudionika smatra da je najbolji način da se pomogne ovoj djeci ili to da se teži slučajevi zbrinu u specijalnim ustanovama, a da se većina uključi u redovne aktivnosti u društvu, ili da sva ova djeca budu zbrinuta u specijalnim ustanovama. Nadalje, većina sudionika vjeruje da se u bh. društvu izdvaja mnogo manje novca nego što je potrebno za programe i pomoć ovoj djeci. Kada je riječ o unapređenju položaja djece sa smetnjama u razvoju i njihovom uključivanju u šire društvo, najodgovornijim se smatraju roditelji, te sistem zdravstvene i socijalne zaštite. Dva od tri sudionika čuli su za Konvenciju o pravima djeteta, a više od polovine ovih osoba mišljenja su da se prava djece sa smetnjama u razvoju u BiH ne poštuju, uzimajući u obzir spomenutu Konvenciju.

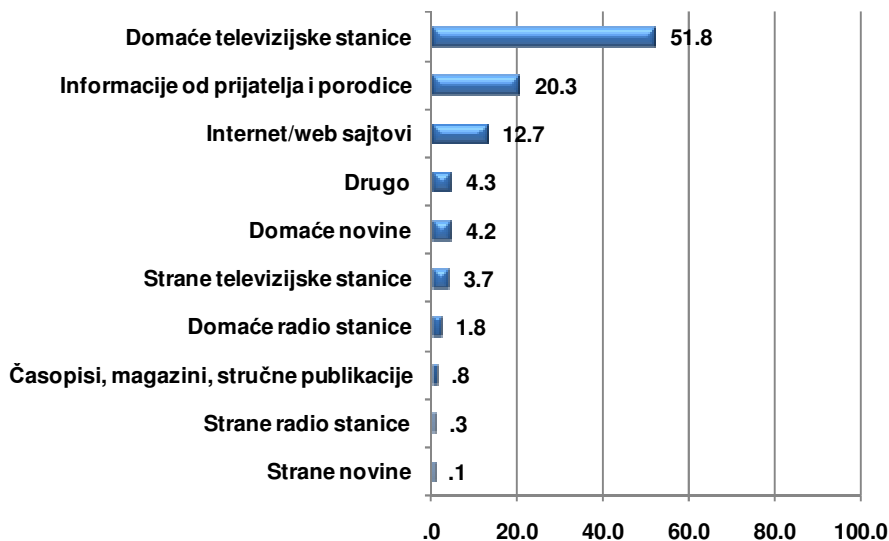
9 KANALI KOMUNIKACIJE

U planiranju podizanja svijesti o djeci sa smetnjama u razvoju, važno je utvrditi i kanale komunikacije koji su u zemlji najčešće korišteni: na koji način se ljudi najčešće informišu, kojim izvorima informacija vjeruju, te koje medije najčešće prate.

Među različitim izvorima informisanja, sudionici najviše vjeruju domaćim TV stanicama, a zatim prijateljima i porodici. Muškarci češće od žena kao izvore informacija kojima vjeruju navode domaće novine i internet. Što su stariji, to sudionici češće navode da vjeruju domaćim TV stanicama, a rjeđe izvorima na internetu. Osobe koje su završile srednju školu i fakultet više vjeruju izvorima informacija na internetu u odnosu na osobe nižeg obrazovanja. Također, fakultetski obrazovani sudionici češće navode da vjeruju informacijama iz časopisa, magazina i stručnih publikacija, u odnosu na osobe nižeg obrazovanja.

Razlike su, kada je riječ o ovom pitanju, utvrđene i među entitetima, kao i prema tipu naselja. Dok građani FBiH češće od građana RS-a navode da vjeruju domaćim i stranim televizijskim stanicama, građani RS-a su skloniji vjerovati informacijama koje dobijaju od porodice i prijatelja nego stanovnici FBiH. Posmatrajući stanovnike iz različitih tipova naselja, stanovnici urbanih područja češće od stanovnika ruralnih područja navode da vjeruju domaćim novinama, internetu, te časopisima, magazinima i stručnim publikacijama. S druge strane, stanovnici ruralnih područja češće ukazuju povjerenje domaćim i stranim televizijskim stanicama, u odnosu na stanovnike urbanih područja.

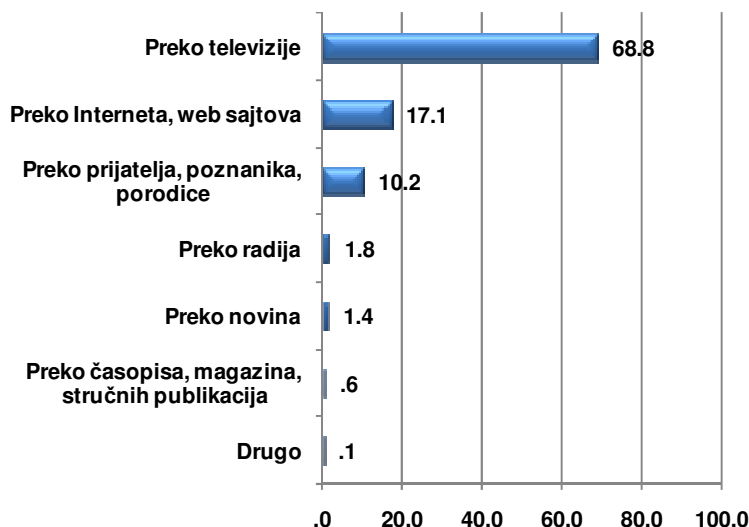
Prikaz 28. Kojim izvorima informisanja najviše vjerujete?

Sudionici se najčešće informišu putem televizije, a slijede internet, te prijatelji i poznanici kao drugi i treći najvažniji izvor informacija. Muškarci se češće od žena informišu putem novina i interneta, a žene češće putem televizije u odnosu na muškarce. Što su stariji, sudionici se češće informišu putem televizije, a rjeđe putem interneta. Prema obrazovanju, što obrazovaniji to se rjeđe informišu putem televizije, a češće putem interneta. Stanovnici ruralnih područja češće se informišu putem televizije nego stanovnici urbanih

područja. S druge strane, stanovnici urbanih područja češće se od stanovnika ruralnih područja informišu putem novina i interneta.

Prikaz 29. Kako se najčešće informišete?

Generalno, najgledanije TV stanice su FTV, BN TV i RTRS. Što su stariji, to češće sudionici navode da prate BN TV. FTV se češće prati u FBiH, a BN i RTRS u RS-u.

Kada je riječ o radio stanicama, sudionici slušaju veliki broj različitih radio stanica. Kao dvije najslušanije radio stanice izdvajaju se Kalman radio, te BN radio. Osobe mlađe od 50 godina češće slušaju Kalman radio nego stariji. Također, Kalman radio se češće sluša u urbanim područjima, a BN radio u ruralnim područjima.

Facebook je daleko najposjećenija internet stranica među sudionicima, a slijede Google i Klix. Osobe mlađe od 50 godina češće posjećuju ove stranice (kao i internet općenito), u odnosu na starije.

Najčitnije dnevne novine jesu Dnevni avaz, a slijede Blic i Press. Dnevni avaz i Blic češće čitaju muškarci nego žene, te osobe mlađe od 50 godina u odnosu na starije. Dnevni avaz se češće čita u FBiH, a Blic u RS-u. Također, Dnevni avaz i Press se češće čitaju u urbanim nego u ruralnim područjima.

Sudionici čitaju različite magazine, a nešto češće magazine Ljepota i zdravlje i Glorija u odnosu na ostale. Spomenute magazine češće čitaju žene nego muškarci.

Sudionici imaju najviše povjerenja u domaće TV stanice, te prijatelje i porodicu, kada je riječ o informisanju. Zajedno sa internetom, ovo su ujedno i izvori informacija putem kojih se najčešće informišu. Od TV stanica, sudionici najčešće gledaju FTV, BN TV i RTRS. Kada je riječ o radio stanicama, neke od najslušanijih su Kalman radio i BN radio. Na internetu je među sudionicima najpopularnija stranica Facebook, a slijede Google i Klix. Najčitnije dnevne novine su Dnevni avaz, Blic i Press. Konačno, od magazina, najčitiji su Ljepota i zdravlje, te Glorija.

10 ZAKLJUČCI

Svijest o djeci sa smetnjama u razvoju. Kada je riječ o djeci čije su tjelesne, umne ili čulne sposobnosti ispod prosječnih mogućnosti djece njihovog uzrasta, građani BiH ovu kategoriju djece najčešće nazivaju djecom sa posebnim potrebama. Građani su uvjereni da ova djeca boluju od teških oboljenja, zbog čega im je potrebna pomoć, te osjećaju tugu kada razmišljaju o njihovoj situaciji. Građani navode da ovu djecu najčešće prepoznaju prema izgledu i određenim fizičkim nedostacima. Autistična djeca, djeca oštećene inteligencije i psihotična djeca najčešće su prepoznata kao djeca sa smetnjama u razvoju. Suprotno tome, djeca koja boluju od astme najrjeđe se svrstavaju u ovu grupu djece. Gotovo dvije trećine građana poznaju dijete sa smetnjama u razvoju ili osobu čije dijete ima ovakve ili slične smetnje. Građani su u različitoj mjeri izloženi kontaktima sa djecom sa smetnjama u razvoju, a otprilike svaki šesti građanin navodi da nije bio u prilici biti u kontaktu sa ovakvim djetetom. Građani tvrde da se o djeci sa smetnjama u razvoju najčešće informišu putem medija, a zatim i kroz priče koje čuju od prijatelja i poznanika, te kroz direktne kontakte na ulici, u javnom prevozu, i sl. Ipak, većina navodi da su malo informisani o ovoj temi ili da znaju samo ponešto o tome. U prosjeku, sudionici smatraju da oko 9% djece u BiH pripada kategoriji djece sa smetnjama u razvoju.

Stavovi o djeci sa smetnjama u razvoju. Među djecom sa različitim smetnjama u razvoju, građani BiH najmanje su spremni prihvatiti djecu koja boluju od hroničnih oboljenja koja se prenose (SIDA, hepatitis, i dr.), djecu sa težim poremećajima socijalizacije, te djecu sa težim emocionalnim poteškoćama. Veliki broj građana smatra neprihvatljivim da njihovo dijete u budućnosti bude u intimnoj vezi ili u braku sa ovakvom osobom. Većina smatra da bi država i društvo trebali učiniti sve što je u njihovoj moći da obezbijede jednake mogućnosti i šanse za djecu sa smetnjama u razvoju, da se društvo treba prilagođavati ovoj djeci umjesto da se djeca prilagođavaju društvu, kao i da ova djeca jednako vrijede kao i svi ostali građani. Ipak, više od polovine građana vjeruje da se djeca sa smetnjama u razvoju ne mogu u potpunosti uklopiti u sredinu, bez obzira na napore koji se u to ulažu. Ispitujući stavove o karakteristikama tipične djece i djece sa smetnjama u razvoju, utvrđeno je da se djeca sa smetnjama u razvoju smatraju nesigurnijom, nesamostalnijom, otuđenijom, nejednakih mogućnosti u odnosu na drugu djecu, kao i tužnijom, obespravljnijom, neizvjesnije budućnosti, pesimističnijom, bojažljivijom te slabijeg karaktera.

Obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju. Većina građana BiH mišljenja su da obrazovni sistem i način rada obrazovnih institucija u ovoj zemlji nisu prilagođeni djeci sa smetnjama u razvoju. U skladu s tim, građani najčešće smatraju da djeca sa smetnjama u razvoju trebaju pohađati posebne obrazovne ustanove, u kojima bi gradivo i pristup bili prilagođeni njihovim potrebama. Manje od 5% građana smatra da djeca sa smetnjama u razvoju trebaju pohađati redovne škole sa istim programom kao i ostala djeca. Ipak, čini se da veliki broj građana uviđa prednosti redovnih škola za ovu djecu, kao i da imaju razumijevanja za probleme s kojima se ova djeca suočavaju u obrazovnom kontekstu. Otprilike dvije od tri osobe vjeruju da pohađanje nastave u redovnim školama pozitivno utiče na razvoj ove djece, na razvoj njihovih društvenih vještina i tolerancije za drugu djecu, kao i na njihove vršnjake u smjeru da ih bolje razumiju. Međutim, većina smatra da ova djeca i nakon obrazovanja imaju manje šanse za zapošljavanje u odnosu na ostale građane istog nivoa obrazovanja. Konačno, većina ne smatra da BiH trenutno ima mnogo većih problema nego što je prilagođavanje redovnih škola potrebama ove djece.

Porodica i djeca sa smetnjama u razvoju. Generalno, većina građana BiH smatra da je za djecu sa smetnjama u razvoju bolje da žive sa svojom porodicom nego u nekoj instituciji. Većina ne vjeruje u prednost institucija uprkos prisustvu stručnjaka obučenih za rad sa ovom djecom. Također, većina ne vjeruje da u porodicama u kojima odrasta dijete sa smetnjama u razvoju druga djeca bivaju zapostavljena. Nešto manje od polovine građana iznose stav da roditelji ove djece često zauzimaju

previše zaštitnički stav prema njima, prouzrokujući time njihovu izolaciju. Pored toga, nešto manje od polovine građana navode da žale porodice sa ovom djecom. Nadalje, većina građana vjeruje da djeca koja odrastaju u porodici sa djecom sa smetnjama u razvoju nauče biti pažljivija i tolerantnija. Nešto više od polovine građana navodi da roditelji koji podižu ovu djecu obično u potpunosti moraju da im porede život, kao i da je ovakvim porodicama neophodna podrška šireg društva. Na kraju, gotovo svi građani smatraju da država treba materijalno pomagati porodice sa djecom sa smetnjama u razvoju.

Inkluzija djece sa smetnjama u razvoju. Većina građana BiH mišljenja su da su uslovi za normalan život i razvoj djece sa smetnjama u razvoju u BiH loši. Mnogi građani, više od trećine, smatraju da se prava djece sa smetnjama u razvoju poštuju u manjoj mjeri nego prava druge djece, te da ova djeca nemaju iste šanse za razvoj ličnih potencijala kao druga djeca. Nešto više od trećine građana navodi da u BiH postoji zakon kojim se regulišu i garantuju prava djece sa posebnim potrebama, dok otprilike četvrtina smatra da takav zakon ne postoji u ovoj zemlji. Kao glavne prepreke boljem životu djece sa smetnjama u razvoju najčešće se identifikuju nepostojanje jasnih strategija za unapređenje njihovog položaja, nedostatak novca na lokalnom i državnom nivou, te nezainteresovanost države za ovaj problem. Većina građana smatra da je najbolji način da se pomogne ovoj djeci ili to da se teži slučajevi zbrinu u specijalnim ustanovama, a da se većina uključi u redovne aktivnosti i u društvo, ili da sva ova djeca budu zbrinuta u specijalnim ustanovama sa obučanim osobljem i aktivnostima prilagođenim njihovim potrebama. Nadalje, većina građana vjeruje da se u bh. društvu izdvaja mnogo manje novca nego što je potrebno za programe i pomoć ovoj djeci. Kada je riječ o unapređenju položaja djece sa smetnjama u razvoju i njihovom uključivanju u šire društvo, najodgovornijim se smatraju roditelji, te sistem zdravstvene i socijalne zaštite. Dvije od tri osobe u BiH čule su za Konvenciju o pravima djeteta, a više od polovine ovih osoba mišljenja su da se prava djece sa smetnjama u razvoju u BiH ne poštuju, uzimajući u obzir propise spomenute Konvenciju.

Kanali komunikacije. Među različitim izvorima informisanja, sudionici najviše vjeruju domaćim TV stanicama, a zatim prijateljima i porodici. Zajedno sa internetom, ovo su ujedno i izvori informacija putem kojih se najčešće informišu. Od TV stanica sudionici najčešće gledaju FTV, BN TV i RTRS. Kada je riječ o radio stanicama, sudionici slušaju veliki broj različitih, manjih lokalnih radio stanica, a neke od najslušanijih su Kalman radio i BN radio. Na internetu, ubjedljivo najpopularnija stranica jeste Facebook, a slijede Google i Klix. Najčitnije dnevne novine su Dnevni avaz, Blic i Press. Konačno, od magazina, najčitniji su Ljepota i zdravlje, te Glorija.